

Research Paper

A Paradigmatic Model of Self-Censorship in Iranian Government Institutions

Mahnaz Farahmand^{*1} , Saeed Dashtizad²

¹ Associate Professor, Department of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran, farahmandm@yazd.ac.ir

² Ph.D. Candidate, Department of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. s.dashtizad@staff.yazd.ac.ir

 10.22080/SSI.2022.22949.1964

Received:
January 7, 2022
Accepted:
January 9, 2022
Available online:
February 17, 2022

Keywords:
Self-censorship,
Government institutions,
Government agencies,
Public relations,
Information

Abstract

Objectives: The present study seeks to achieve a realistic view of the phenomenon of self-censorship in government institutions in Iran and identify the factors affecting it. **Methods:** In the framework of an interpretive paradigm with a qualitative approach, based on the objective method of grounded theory and using a semi-structured interview tool, this study examines the relationships and generalities of government institutions in Yazd. Accordingly, 23 individuals with 5 years of experience in information dissemination in government institutions were selected gradually and homogeneously using a purposeful sampling method with maximum diversity as well as snowball and theoretical sampling. **Results:** The findings of this study indicate that out of a total of 208 concepts constructed from statements derived from interview texts, 24 sub-categories and 8 main categories were obtained. The core phenomenon obtained from the categories of this research indicated a "legitimizing exchange" in the process of self-censorship in government institutions of Yazd. **Conclusion:** The final results of this study indicate a combination of individual and structural dimensions in the phenomenon of self-censorship in government institutions. Individuals seem to think in terms of individual and group interests and under the pressure of structural requirements, and by moving in the direction of obedience and approval at the individual, organizational or extra-organizational levels, they finally agree to a legitimizing exchange.

*Corresponding Author: Mahnaz Farahmand

Address: Associate Professor, Department of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

Email: farahmandm@yazd.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Government institutions in any society are of the most authoritative and reliable sources of information in that society. Crisis and collapse due to the slow movement or cessation of the free flow of information can lead to the death and destruction of society and its institutions, like a chronic illness or a sudden stroke. Self-censorship in the government institutions of Iran should be considered as one of the major obstacles in the path of dissemination and free access to information, so that recognizing and analyzing the causes and contexts of this phenomenon would be a necessary and important step in removing these obstacles. The main goals of this study are achieving a realistic view of the phenomenon of self-censorship in Iranian government institutions, along with discovering and identifying the factors affecting it. This article seeks to achieve a comprehensive theoretical schema based on the findings obtained from the analysis of the views and experiences of public relations managers of government institutions and use it to draw an efficient model.

Methods

The research framework in this study was an interpretive paradigm. Using a qualitative approach and based on the objective method of grounded theory, the public relations of government institutions in Yazd were investigated. Participants in the study were selected gradually and homogeneously using a purposeful sampling strategy with maximum diversity as well as a snowball and theoretical sampling. Having at least 5 years of experience in information dissemination in government institutions

was considered as a criterion for inclusion in this study. It is worth mentioning that the total number of research samples until reaching the theoretical saturation stage was 23 people, two of whom were added after the end of the research to evaluate the reliability of the research.

Results

The findings of this study indicate that out of a total of 208 concepts constructed from statements derived from interview texts, 24 sub-categories and 8 main categories were obtained. The core phenomenon obtained from the categories of this research indicated a "legitimizing exchange" in the process of self-censorship in government institutions of Yazd. The main categories of this research include "insecurities and needs" with four sub-categories, "narcissistic management" with three sub-categories, "following the ruling discourse" with three sub-categories, and "expediency" with three sub-categories. "Professional requirements" includes two sub-categories, "conversational-linguistic techniques" with four sub-categories, "individual and structural strategies" with two sub-categories and, finally, "micro and macro profit and loss" with three sub-categories. According to the paradigm of research, the categories of "following the prevailing discourse, organizational endorsement, conflict avoidance, utilitarianism, and professional requirements as causal conditions" gave rise to the core phenomenon. Underlying conditions in the model include two categories of "insecurities and needs" and "communication requirements". In addition, the categories of "narcissistic management" and "political imperatives" are involved as intervening categories in the formation of the core phenomenon. The findings also showed the role of

deliberation, conversational-linguistic techniques and individual and structural strategies as paradigmatic model strategies. The consequences of self-censorship in this model were examined at individual, organizational and extra-organizational levels.

Conclusion

The final theoretical schema shows the integration of individual and structural dimensions in the phenomenon of self-censorship in governing institutions. Individuals seem to think in terms of individual and group interests and under the pressure of structural requirements, and by moving in the direction of obedience and approval at the individual, organizational or extra-organizational levels, they finally agree to a legitimizing exchange. This legitimizing exchange usually takes place in the context of insecurities and needs so that some of the superior requirements may intensify and strengthen it. Ultimately, this phenomenon, in addition to gaining some individual and group interests, will increase legitimacy and strengthen hegemony. Self-censorship in government institutions also has significant negative consequences at the individual,

organizational and extra-organizational levels. The results of this research are in line with some of the results of domestic and foreign research and theories of micro, macro and integrated sociology.

Funding

There is no funding support

Authors' contribution

Study conception and design: Dashtizad & Farahmand

Data collection: Dashtizad

Data analysis and interpretation: Dashtizad & Farahmand

Corresponding author: Farahmand

Conflict of interest

Authors declared no conflict of interest

Acknowledgments

This research is an excerpt from a doctoral dissertation entitled "Self-censorship in public relations of government organizations in Yazd". The authors would like to thank all the professors and colleagues who helped to compile this research.

علمی پژوهشی

ارائه الگوی پارادایمی خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی ایران

مهناز فرهمند^{۱*}، سعید دشتی‌زاد^۲

^۱ دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه یزد، یزد، ایران، farahmand@yazd.ac.ir

^۲ دانشجوی دکتری گروه جامعه‌شناسی (جامعه‌شناسی اقتصاد و توسعه)، دانشگاه یزد، یزد، ایران، s.dashtizad@staff.yazd.ac.ir

 10.22080/SSI.2022.22949.1964

چکیده

اهداف: نگاهی واقع‌بینانه نسبت به پدیده خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی و شناسایی عوامل مؤثر بر آن هدف اصلی این تحقیق است. روش مطالعه: این تحقیق، در چارچوب پارادایم تفسیری با رویکرد کیفی و برمبنای روش گراند تئوری عینی‌گرا و با استفاده از ابزار مصاحبه نیمه ساختاریافته به مطالعه روابط عمومی‌های نهادهای حاکمیتی در شهر یزد پرداخته است. بر این اساس، ۲۳ نفر از افراد دارای حداقل ۵ سال سابقه تصدی مسؤولیت اطلاع‌رسانی در نهادهای حاکمیتی با استراتژی نمونه‌گیری هدفمند به صورت تدریجی و همگن با حداکثر تنوع و همچنین با بهره‌مندی از استراتژی گلوله‌برفی و نمونه‌گیری نظری انتخاب شدند. یافته‌ها: یافته‌های این تحقیق حاکی است از مجموع ۲۰۸ مفهوم باشد از گزاره‌های ناشی از متون مصاحبه‌ها، ۲۴ مقوله فرعی و ۸ مقوله اصلی به دست آمده است. پدیده هسته‌ای برآمده از مقولات این تحقیق نشان دهنده یک «تبادل مشروعیت‌بخش» در فرایند خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی شهر یزد است. نتیجه‌گیری: نتایج نهایی این پژوهش بیانگر تلفیق ابعاد فردی و ساختاری در پدیده خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی است. به نظر می‌رسد افراد در راستای منفعت‌طلبی‌های فردی و گروهی و در زیر فشار الزامات ساختاری، تدبیراندیشی کرده و با حرکت در مسیر تبعیت و تأیید در سطوح فردی، سازمانی یا فراسازمانی، در نهایت به تبدالی مشروعیت‌بخش تن می‌دهند.

تاریخ دریافت:

۱۷ دی ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۱۹ دی ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

۲۸ بهمن ۱۴۰۰

کلیدواژه‌ها:

خودسانسوری، نهادهای حاکمیتی، سازمان‌های دولتی، روابط عمومی، اطلاعات

* نویسنده مسئول: مهناز فرهمند

آدرس: دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

ایمیل: farahmand@yazd.ac.ir

۱ مقدمه

اطلاع‌رسانی به جامعه تلقی کرده و برنامه و عمل نهادهای مذکور را اساساً فاقد گرایش به سوی تأمین این‌گونه تمهیدات دانسته‌اند (محسنیان‌راد و قدیمی، ۱۳۸۸).

مانع عمده‌ای که ممکن است نهادهای حاکمیتی را در مسیر برقراری جریان آزاد اطلاعات با چالش جدی مواجه سازد، پدیده خودسانسوری است. خودسانسوری عملی است که طی آن فرد تصمیم می‌گیرد تمام یا بخشی از اطلاعات را در غیاب هرگونه مانع یا دستور رسمی، کتمان یا دستکاری کند. این پدیده ممکن است در هر فضای اجتماعی اعم از موقعیت‌های میان‌فردی، بین‌سازمانی و بین‌المللی اتفاق افتد و باعث شود تا اطلاعاتی کاربردی و سازنده که به‌طور بالقوه می‌تواند باعث پیشرفت جامعه شود، از دسترس جامعه دور بماند. افراد به دلایل مختلف تصمیم می‌گیرند که اطلاعات صحیح را برای نزدیکان، دوستان، همکاران، اعضای گروه‌های خودی، اعضای سازمان‌ها، رسانه‌ها یا اعضای سایر جوامع افشا نکنند. در این‌گونه موارد افراد با در نظر گرفتن حداقل هزینه‌ای که در افشای این اطلاعات وجود دارد، تصمیم می‌گیرند آن را مخفی کنند. حتی با علم به این‌که از لحاظ اجتماعی، ارایه اطلاعاتی که به بهبود عملکرد جامعه یا ممانعت از بد رفتاری منجر می‌شود، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است اما افراد همچنان آن را دریغ کرده و مفاد اصلی آن را برای سایر اعضای جامعه آشکار نمی‌سازند (بارتل، ۲۰۱۷).

به نظر می‌رسد خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی ایران همواره یکی از چالش‌های موجود در مسیر انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات بوده است. در این نهادها آن‌گونه که باید و شاید موضوع انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات جدی گرفته نمی‌شود، به طوری که این نهادها حتی از ارایه شفاف، بموقع و صادقانه آمار و اطلاعات مربوط به حوزه عملکرد خود نیز سر باز می‌زنند. دولتمردان خیلی کم با مردم

ماکیاولی در کتاب شه‌ریار به یکی از حاکمان برجسته فلورانس توصیه می‌کند که «هرگز خود را در معرض تنفر مردم قرار ندهد» مبادا از تن دادن به حکومتش سرباز بزنند (کورت و مورتن^۱، ۱۹۶۴). دو سده بعد هیوم همین نکته را تکرار کرد: «حکومت تنها بر بنیان نقطه‌نظرات مردم استوار است؛ و این قاعده کلی همان اندازه درباره استبدادی‌ترین و نظامی‌ترین حکومت‌ها صدق می‌کند که برای آزادترین و مردمی‌ترین آن‌ها.» (داونز^۲، ۱۹۵۷). در تمام نظام‌های سیاسی، قدرت حکومت کردن، قانون‌گذاری و تفسیر تصمیمات متکی بر افکار عمومی است.

آگاه‌سازی افکار عمومی و جریان آزاد اطلاعات در جامعه و نهادهای اجتماعی آن را می‌توان به منزله جریان خون در بدن دانست. همان‌گونه که تأمین سلامت بدن، ضرورت مراقبت ویژه از دستگاه گردش خون و رگ‌ها را آشکار می‌سازد، نیل به سلامت جامعه نیز در گرو برقراری جریان آزاد اطلاعات توأم با مواظبت دائم و رفع موانع از مسیرهای مرتبط با آن است. بحران و اضمحلال ناشی از کندی یا توقف جریان آزاد اطلاعات می‌تواند همچون یک بیماری مزمن یا سکت‌های ناگهانی، به مرگ و نابودی جامعه و نهادهای آن بیانجامد (محمدی و همکاران، ۱۳۹۸).

یکی از معتبرترین و موثقترین منابع اطلاعات در هر جامعه، نهادهای حاکمیتی آن جامعه هستند. مردم و نهادهای اجتماعی انتظار دارند تا اطلاعات مورد نیاز خود را به‌طور کامل و موثقترین در سریع‌ترین زمان ممکن از نهادهای مذکور دریافت کنند. با این وجود، به نظر می‌رسد نهادهای حاکمیتی در ایران در برخی مواقع از ارائه اطلاعات موثقت و دقیق به افکار عمومی و رسانه‌ها خودداری می‌کنند. صاحب‌نظران این نارسایی را به عنوان یکی از آسیب‌های جدی در روابط عمومی‌های نهادهای حاکمیتی به عنوان متولی

³ Bar-Tal

¹ Kurt & Morton

² Downs

تکیه بر یافته‌های ناشی از واکاوی دیدگاه‌ها و مطالب مبتنی بر تجربیات مدیران روابط عمومی‌های نهادهای حاکمیتی در این زمینه به یک چارچوب نظری جامع دست یافته و از آن به عنوان منبعی مؤثّق و راهگشا برای ترسیم یک مدل کارآمد بهره‌جوید.

سؤال اصلی در تحقیق حاضر، این پرسش است که عوامل و زمینه‌های خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی در شهر یزد کدامند؟ علاوه بر این، تلاش می‌شود تا فهم و برداشت مسؤولان روابط عمومی نهادهای حاکمیتی از خودسانسوری، چگونگی بروز این پدیده در نهادهای مذکور، عوامل مداخله‌گر، پیامدها و راهکارهای مقابله با آن نیز شناسایی شود.

۲ پیشینه تحقیق

خودسانسوری پدیده‌ای است که در سطح فردی با بستری اجتماعی رخ می‌دهد، اما این واقعیت که پژوهش در علوم اجتماعی، مطالعه درباره این پدیده را نادیده گرفته، بسیار شگفت‌آور است (بارتل، ۲۰۱۷). در این بخش برخی از مهمترین تحقیقات داخلی و خارجی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به بررسی و مطالعه پدیده خودسانسوری و پیامدهای آن پرداخته‌اند، اجمالاً معرفی و در پایان مورد نقد و ارزیابی قرار گرفته‌اند.

نصرتی (۱۳۹۹)، در تحقیقی با عنوان «واکاوی تأثیرات سراسری و خودسانسوری در پرتو نقد هنر خویشتن» مفهوم دقیق خودسانسوری ادبی را توأم با زمینه‌ها و علل وقوع آن مورد بررسی قرار داده است. وی بر این باور است که در تاریخ ادبیات ملت‌های مختلف شواهد و اسناد متعددی وجود دارد دالّ بر این‌که گاهی اوقات پدیدآورندگان آثار، زیر قدرت یا اقتدار، از بیان مطالب یا تصریح بر آن پرهیز کرده‌اند و برای نیل به این مقصود حتی از اصول زبانشناختی نیز استفاده کرده‌اند.

صحبت می‌کنند و «مدیران دولتی روزه سکوت گرفته‌اند.» (روحانی، ۱۳۹۷).

گزارش‌های منتشر شده از سوی سازمان‌های بین‌المللی در این زمینه نیز چندان امیدبخش نیست. گروه پژوهشی پروژه عدالت جهانی در سال ۲۰۱۵ میلادی گزارش مبسوطی را تحت عنوان «شاخص حکومت باز» منتشر کرد. محققان، این شاخص را بر پایه چهار بُعد اساسی شامل قوانین و اطلاعات حکومتی منتشرشده، حق دسترسی به اطلاعات، مشارکت مدنی و سازوکارهای دادخواهی تعریف کرده‌اند. آنان بر این اساس، اقدام به امتیازدهی و رتبه‌بندی ۱۰۲ کشور کرده‌اند. در این نظام رتبه‌بندی، کشورهای سوئد، نیوزلند و نروژ با کسب بالاترین امتیازات این شاخص، رتبه‌های اول تا سوم را از آن خود کرده‌اند. کشور جمهوری اسلامی ایران نیز با کسب امتیاز ۰/۳۵ از ۱، در جایگاه ۹۹ قرار گرفته است. پس از ایران نیز می‌توان اسامی کشورهای نظیر میانمار، ازبکستان و زیمبابوه را با کسب امتیاز ۰/۳۲، در ردیف‌های پایانی این فهرست مشاهده کرد (گزارش شاخص حکومت باز، ۲۰۱۵).

«شاخص داده‌باز» شاخص معتبر دیگری است که هر ساله میزان جریان آزاد اطلاعات در کشورها یا همان میزان بازبودن دولت‌ها و دسترسی به داده‌ها را در سرتاسر دنیا می‌سنجد. ۱۲۲ کشور جهان در سال ۲۰۱۵ بر اساس این شاخص ارزیابی شدند که جمهوری اسلامی ایران تنها با کسب ۷ درصد از امتیاز این شاخص، در رتبه ۱۱۷ قرار گرفت (گزارش شاخص داده‌باز^۲، ۲۰۱۵).

رسیدن به نگاهی واقع‌بینانه نسبت به پدیده خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی توأم با کشف و شناسایی عوامل مؤثر بر آن که در این تحقیق به عنوان هدف اصلی مورد توجّه و بررسی قرار گرفته است را می‌توان به عنوان پیش‌نیاز ضروری برای شناخت راهکارهای مناسب در مواجهه صحیح با این پدیده به شمار آورد. محقق به دنبال آن است تا با

² Open Data Index Report

¹ Open Government Index Report

عقیلی (۱۳۹۷) در تحقیقی به بررسی نقش رسانه‌های نوین در توسعه سیاسی کشورهای جهان سوم پرداخته است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که رسانه‌های نوین دنیای امروز را با ابزارهایی سانسورگیز مواجه ساخته است که با برخورداری از ویژگی‌هایی نظیر تعاملی بودن، همزمان بودن ارتباط، همه‌جایی بودن، فقدان کنترل مرکزی، فقدان مالکیت بر شبکه، نه تنها سانسور اطلاعات را تقریباً ناممکن کرده‌اند، بلکه فضای مساعدی را هم برای احیای ابعاد از دست‌رفته مشارکت سیاسی و دموکراسی فراهم آورده‌اند.

شاهمرادی و همکاران (۱۳۹۶)، چابلوسی سازمانی را در پارادایمی مخرب بر بهره‌وری کارکنان مورد کنکاش علمی قرار دادند. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که مدیران ستایش‌پذیر و تملق‌طلب یکی از عوامل مهم در تحریف واقعیت و شکل‌گیری فضای چابلوسی در سازمان هستند.

صلواتیان و همکاران (۱۳۹۵) در یک تحقیق کیفی در صدد کشف و شناسایی عوامل مؤثر بر سکوت سازمانی نیروهای رسانه‌ای بر مبنای تجربه کارکنان اداره کل روابط عمومی سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران برآمده‌اند. آنان برای تحلیل مصاحبه‌های عمیق انجام‌شده با ۱۸ نفر از کارکنان این نهاد و نیز مشاهدات پژوهشی خود، از روش نظریه‌پردازی داده بنیاد استفاده کردند. در این تحقیق علاوه بر شناسایی عوامل فرهنگی، محیطی، فردی و ساختاری مؤثر بر بروز سکوت سازمانی، مقوله تعدیل‌گر تحت عناوین تغییر و بحران و بستری تعاملات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی معرفی شدند.

نرگسیان و همکاران (۱۳۹۴) به تحقیق درباره اهمیت رسانه‌های اجتماعی آنلاین بر شفافیت و اعتماد عمومی با اثر میانجی‌گری مشارکت عمومی پرداختند. پژوهشگران در این تحقیق کاربردی دانشجویان دانشگاه تهران را مورد مطالعه قرار دادند. تحلیل دیدگاه‌های دریافتی از دانشجویان مؤید وجود رابطه‌ای مثبت و معنادار میان رسانه‌های

ساعی (۱۳۹۹) درصد برآمده است تا موانع ساختاری و حرفه‌ای نظارت رسانه‌ای بر کنش دولت را تحقیقی با همین عنوان مورد واکاوی قرار دهد. وی در این مطالعه از روش کیفی مصاحبه عمیق با روزنامه‌نگاران مجرب و متخصصان روابط عمومی بهره برده است. شیوه نمونه‌گیری به کاررفته در این پژوهش، نمونه‌گیری هدفمند است. نتایج تحقیق حاکی از موانع فرهنگی و اسرارگرایی در رسانه‌ها و همچنین موانع اقتصادی، حقوقی، قانونی، درون سازمانی و درون‌رسانه‌ای.

پارسایی و همکاران (۱۳۹۸) در تحقیق کیفی و مبتنی بر نظریه‌پردازی داده بنیاد با عنوان «تملق سازمانی در سازمان‌های دولتی»، با ۲۰ نفر از خبرگان سازمان‌های دولتی که از طریق تکنیک‌های نمونه‌گیری نظری به صورت هدفمند و گلوله برفی انتخاب شده بودند، مصاحبه کرده‌اند. محققان به این نتیجه که مأموریت‌گرایی و وابستگی تمام واحدها در سازمان‌های دولتی به یک مجموعه حاکمیتی باعث شده تا در این سازمان‌ها عملکرد و بهره‌وری، اولویت اصلی نباشد و این وضعیت فرصت‌های بیشتری را برای برخی رفتارهای خاص نظیر تملق پدید می‌آورد. از نظر آنان سازمان‌های خصوصی برخلاف سازمان‌های دولتی، به دلیل عملکردگرایی مدیرانشان و ارجحیت داشتن منافع سازمان بر منافع فردی و گروهی، کمتر با چنین پدیده‌ها و رفتارهایی مواجه می‌شوند.

حیدرآقایی (۱۳۹۷) برای انجام پژوهش کیفی خود با عنوان «شناسایی و تبیین پدیده خودسانسوری در سازمان و ارائه مدلی برای آن»، با ۲۰ نفر از مدیران ارشد و استادان خبره در این زمینه، مصاحبه کرده است و با استفاده از چارچوب نظام‌مند گراند تئوری، به سه عامل علی، شامل ویژگی‌های فردی، رفتارهای فردی و رفتارهای مدیریتی و دو عامل زمینه‌ای شامل تأثیرات محیط اقتصادی و ویژگی‌های سازمانی به عنوان عوامل ایجاد و تقویت‌کننده خودسانسوری سازمانی پی برده است.

وضعیت خودسانسوری در کشورهای روسیه، مجارستان و لتونی بعد از سقوط نظام کمونیستی پرداختند. محققان در این پژوهش کیفی با استفاده از روش مطالعه موردی و با تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده به این نتیجه رسیدند که امروزه در اروپای مرکزی و شرقی همچون گذشته کمونیستی آن‌ها، خودسانسوری، آزادی روزنامه‌نگاری و خودمختاری تحت تأثیر محدودیت‌های اقتصادی، تأثیرات الیگارش و اقتدارگرایی جدید قرار گرفته و خودسانسوری می‌کنند. آنان این وضعیت را یادآور راهبرد «کفایت» می‌دانند؛ راهبردی متمایز که روزنامه‌نگاران روسی به کار می‌برند و آن را نوعی مهارت و حرفه‌ای‌گری می‌دانند.

زولوا^۳ (۲۰۲۰) با استفاده از نظریه میدان بورديو و نظریه سانسور جدید، خودسانسوری را در میان روزنامه‌نگاران محلی شبه‌جزیره کریمه بررسی می‌کند. این مقاله تجربیات روزنامه‌نگاران کریمه را در دوره پس از الحاق این شبه‌جزیره به روسیه و در مدت‌زمان افزایش سریع کنترل دولت روسیه بر رسانه‌های محلی بر مبنای نظریه میدان بورديو، تجزیه و تحلیل می‌کند. نتایج تحقیق حاکی از سه شیوه خودسانسوری است که عبارت است از (۱) اداره کردن «دیگری»؛ (۲) هشدار به مقامات و (۳) خودسانسوری به مثابه صبر.

روسوکال^۴ (۲۰۲۰) در پژوهشی تحلیلی با تمرکز بر خودسانسوری، رابطه بین تغییر محیط رسانه‌ای در کشور لتونی و شیوه‌های روزنامه‌نگاری را بررسی می‌کند. در این پژوهش با روش ترکیبی کمی و کیفی؛ به بررسی برخی اقتضات ارتباطی و راهبردهای فردی و ساختاری در محیط رسانه‌ای می‌پردازد. نتایج حاکی است مناسب‌ترین راهبرد خودسانسوری عبارت است از تطبیق دادن اصول حرفه‌ای با فشارها و محدودیت‌های سیاسی و اقتصادی.

اجتماعی آنلاین و مشارکت عمومی است. نتایج تحلیل‌ها همچنین نشانگر تأثیرات مثبت و معنادار مشارکت عمومی اعم از مشارکت مدنی و سیاسی بر اعتماد عمومی شهروندان به عنوان بستر تعاملات و روابط اجتماعی و به‌مثابه کانون اصلی مفهوم سرمایه اجتماعی است.

پریشان و سلیمان‌پور (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای تطبیقی، میزان و نحوه دسترسی به اطلاعات دولتی در ایران و کشورهای پیشرو آزادی اطلاعات را مورد بررسی قرار داده و در همین رابطه، زوایای مهمی از قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات را در کشورهای مذکور با یکدیگر مقایسه کرده‌اند. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که تأکید بیش از حد بر حفظ اسرار و قانون حفاظت از داده‌ها، اعتماد عمومی را نسبت به خدماتی که مردم می‌توانند از آن‌ها استفاده کنند، کاهش می‌دهد. محققان همچنین به برخی تدبیراندیشی‌ها و راهبردهای فردی و ساختاری نظیر ارائه مشوق‌ها و ایجاد ائتلاف‌های کاربری و نهادهای ناظر برای مقابله با این وضعیت اشاره می‌کنند.

دوبیش^۱ (۲۰۲۱) تحقیقی را به مطالعه بر روی گروه‌های عمومی شهر، گروه‌های خبری محلی در سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی و افراد تازه وارد در فضای رسانه‌های محلی روسیه که اخیراً بازیگران مهم ارتباطات عمومی منطقه‌ای شده‌اند، اختصاص داده است؛ و در این مطالعه به برخی از اقتضات ارتباطی در سازمان‌های اطلاع‌رسانی در زمینه تولید محتوا و جمع‌آوری و بازنشر محتوای تولیدشده می‌پردازد. این پژوهش بر مبنای نظریه دروازه‌بانی و توسعه آن برای فضای دیجیتال، برخی از نقش‌های نوظهور و راهبردهای فردی و ساختاری را در انجام وظیفه دروازه‌بانی در سازمان‌های مذکور مورد واکاوی قرار می‌دهد.

شیمپفاسل و یابلوکوف^۲ (۲۰۲۰) در تحقیقی با عنوان «خودسانسوری پساسوسیالیستی» به بررسی

³ Zeveleva

⁴ Rožukalne

¹ Dovbysh

² Schimpfössl & Yablokov

تلاش کرد تا نقش خودسانسوری را در ادبیات داستانی کشف کند. این تحقیق خودسانسوری در نگارش متون داستانی را به مثابه نوعی شگرد زبانی تلقی می‌کند که نمایان‌گر جامعه‌ای است که نه تنها از بیان واقعیت‌ها هراس دارد بلکه حتی از استفاده آزاد از تخیل نیز نگران است. وی به این نتیجه می‌رسد که خودسانسوری در داستان لزوماً نه فقط یک عمل بزدلانه و انحرافی بلکه یک عمل منطقی و قابل فهم است که گاهی اوقات به دلیل تحمل و پذیرش دیگران، ناگزیر می‌شود.

نتز-زنگوت^۵ و همکاران (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان «سخن‌گفتن و شکستن سکوت»، عواملی را بررسی می‌کنند که در جوامع گرفتار در مشاخره‌های ستیزه‌جویانه، افراد مطلع را به نادیده‌گرفتن تمایلشان به خودسانسوری و سخن‌گفتن وادار می‌کند. محققان احتمال شکستن سکوت را بر اساس تفاوت‌های بالقوه میان فردی مورد بررسی قرار می‌دهند و با ارائه نمونه‌هایی از تجربه سربازان یهودی-اسرائیلی در محیط مشاخره‌آمیز فلسطینی-اسرائیلی، بروز مشاخره‌های مذکور را نتیجه خودسانسوری افراد مطلع می‌دانند.

لی و چان^۶ (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان «تولید سازمانی خودسانسوری در رسانه‌های هنگ کنگ»، چالش‌های ناشی از همزیستی حرفه‌ای و خودسانسوری در سازمان‌های خبری هنگ کنگ را مورد مطالعه قرار دادند. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که رسانه‌ها از لحاظ حرفه‌ای ملزم به خودسانسوری هستند؛ آن‌ها موظفند از طریق موقعیت‌سنجی، یادگیری مشاهده‌ای، قوانین ضمنی، صدور دستورهای مبهم و ارایه دلایل حرفه‌ای یا فنی به توجیه تصمیمات مشکوک خبری بپردازند. در این پژوهش همچنین تاکتیک‌های عملیاتی برخی از روزنامه‌نگاران برای مقاومت در برابر خودسانسوری نیز مورد بررسی قرار گرفته است.

میلر^۱ (۲۰۱۸) در تحقیقی با عنوان «دیکتاتوری تفویضی» به بررسی نقش نیروهای دولتی و بازار در کنترل اطلاعات در چین پرداخت. وی با تجزیه و تحلیل مجموعه داده‌های به دست‌آمده به این نتیجه می‌رسد که نهادهای حاکمیتی در چین از طریق واگذاری مسؤلیت کنترل اطلاعات به شرکت‌های خصوصی، استراتژی سانسور و سرکوب انتقادات، اعتراضات و هر نوع اطلاعاتی که اقتدار و مشروعیت دولت را به چالش می‌کشد را به صورت پنهان دنبال می‌کند. این راهبرد هم دولت را از واکنش‌های عمومی محافظت می‌کند و هم تأثیر مداخلات اطلاعاتی آن را افزایش می‌دهد.

حمیری و همکاران^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «خودسانسوری، مانعی اجتماعی-روانی برای برقراری صلح»، خودسانسوری را به مثابه یک مانع برای حل و فصل مشاخره‌های ستیزه‌جویانه تجزیه و تحلیل می‌کنند. نویسندگان معتقدند خودسانسوری در جوامع درگیر در مشاخرات ستیزه‌جویانه از اهمیت فراوانی برخوردار است. در این محیط، خودسانسوری ممکن است باعث توقف انتشار آن دسته از اطلاعاتی شود که مخالف با روایت‌های رایج و حامی ستیز است.

ورد^۳ و همکاران (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان «خودسانسوری در آموزش و پرورش: مابین انسجام و فضای باز» به بررسی نظام آموزشی با تمرکز بر عمل خودسانسوری می‌پردازند. نویسندگان، سه نقش اصلی را برای فعالان و نقش‌آفرینان عرصه‌های آموزشی در نظر می‌گیرند: ۱- روایتگران متعهد، ۲- اسطوره‌شکنان و ۳- خودسانسورکنندگان. این مقاله عمل خودسانسوری را به مثابه نقض‌کننده هدف روشنفکری و مانعی در برقراری صلح در آینده و تحمّل درگیری‌ها و چالش‌های فعلی معرفی می‌کند.

بنزیمان^۴ (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان «دشواری در تشخیص خودسانسوری در متون داستانی»

⁴ Benziman

⁵ Nets-Zehngut

⁶ Lee & Chan

¹ Miller

² Hamiri

³ Vered

مناسبی را نیز برای ارایه فرضیه‌های پژوهشی در مطالعات اجتماعی آینده و نظریه‌پردازی‌های جامع‌تر فراهم می‌آورد. از این طریق با غنی‌سازی ادبیات نظری تحقیق، دامنه تحقیقات تجربی نیز توسعه خواهد یافت. دستیابی به شناخت جامع درباره پدیده خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی مستلزم انجام مطالعات گسترده و نظام‌مند در حوزه اطلاع‌رسانی به عنوان یکی از بسترهای اصلی شکل‌گیری این پدیده است. در این مسیر، نظریه زمینه‌ای می‌تواند به عنوان روشی عینی و سیستماتیک راهنمای محقق برای رسیدن به اشباع میدانی در جامعه مورد مطالعه باشد. اطلاع‌رسانی در نهادهای حاکمیتی، حوزه‌ای بسیار حساس و اغلب محافظه‌کارانه قلمداد می‌شود که بررسی و شناسایی روابط و تعاملات آن، نیازمند به کارگیری روشی نظام‌مند و فرایندمدار است که در غیر این صورت، هرآینه، ممکن است مسیر تحقیقات در پیچ و تاب کلافی سردرگم گرفتار آمده و به بی‌راهه ختم شود؛ لذا، بررسی نحوه شکل‌گیری پدیده خودسانسوری در این حوزه، محقق را بر آن داشت تا از میان روش‌های متعدد تحقیق کیفی، از روش نظریه زمینه‌ای استفاده کند. محققان نظریه زمینه‌ای را از دو منظر به کار گرفته‌اند؛ یکی از منظر عینی‌گرایی اشتراوس و کوربین و دیگری از منظر برساخت‌گرایی یا سازنده‌گرایی چارمز. این پژوهش برمبنای روش عینی‌گرایی اشتراوس و کوربین انجام گرفته است (ایمان، ۱۳۹۱). انتخاب شیوه اشتراوس و کوربین برای انجام این تحقیق، نظام‌مندی و تناسب آن برای واکاوی موضوع خودسانسوری در حوزه اطلاع‌رسانی در نهادهای حاکمیتی است زیرا جزیی‌نگری و سیستماتیک عمل کردن محقق در این شیوه نسبت به شیوه چارمز، نوعی مزیت عملی و کاربردی برای آن محسوب می‌شود. از سوی دیگر، قرابت این شیوه با روش‌های تحقیق کمی باعث شده تا کار طراحی و تنظیم دقیق فرایند تحقیق تسهیل شود. با این وجود، دستیابی به شناخت وسیع و جامع‌تر از طریق این شیوه به بهای کاهش

بررسی پیشینه تحقیقات داخلی و خارجی درباره خودسانسوری نشان می‌دهد که با وجود قدمت تاریخی و دربرگیری زیاد این پدیده در جوامع انسانی و حوزه‌های مختلف، تحقیقات انجام گرفته، غالباً با نگاهی ابزاری و محدود به بررسی آن پرداخته‌اند. با نگاهی اجمالی به جوامع آماری این پژوهش‌ها نیز می‌توان دریافت که غالب پژوهشگران با غفلت از حوزه‌های عمومی و نهادهای حاکمیتی، بیشتر در حوزه‌های امنیتی و رسانه‌ای به دنبال بررسی این پدیده بوده‌اند.

۳ روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق، در چارچوب پارادایم تفسیری شکل گرفته است. در این پارادایم انسان به عنوان یک کنشگر فعال و معنا ساز شناخته می‌شود که قادر است فعالانه با بهره‌مندی از قوه خلاقیت خود، دست به ساخت معنا و تغییر محیط در بستر سیال واقعیت بزند. موضوع، اهداف و سؤالات تحقیق و نیز نوع نگاه محقق به ماهیت واقعیت و جهان اجتماعی از جمله دلایل اصلی در انتخاب این پارادایم است. مناسب‌ترین رویکرد برای ورود به واقعیت در پارادایم تفسیری، رویکرد و روش‌شناسی کیفی است. (ایمان، ۱۳۹۱). محقق برای انجام این پژوهش، از میان روش‌های مبتنی بر رویکرد کیفی، روش نظریه زمینه‌ای را برگزیده است. از آنجا که این پژوهش درصدد بررسی فرایند شکل‌گیری خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی است، مناسب‌ترین روش از میان روش‌های مختلف کیفی که قادر است یک فرایند را مطالعه کند، همین روش نظریه زمینه‌ای است. بر اساس آنچه در بخش پیشینه تحقیقات ذکر شد این پدیده خصوصاً در حوزه نهادهای حاکمیتی به‌طور دقیق و جامع بررسی نشده است. لذا با توجه به اهمیت و ضرورت تحقیق درباره این موضوع، نیاز به کشف و تولید یک نظریه داده‌مبنای که بتواند راهنمای تجربی و نظری محققان قرار گیرد، احساس می‌شود. چنین اقدامی علاوه بر ارائه یک نظریه زمینه‌ای درباره واقعیت خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی ایران، بستر

استفاده قرار داده است. در آغاز، استراتژی نمونه‌گیری همگن مدنظر قرار گرفت. سپس از استراتژی نمونه‌گیری حداکثر تنوع استفاده شد. در ادامه، استراتژی گلوله‌برفی نیز برای انتخاب مشارکت‌کنندگان مورد استفاده قرار گرفت. در این فرایند، استفاده از نمونه‌گیری نظری نیز به‌طور مستمر در دستور کار محقق قرار داشت (کرسول، ۱۳۹۱). محقق با استفاده از اطلاعات موجود در دبیرخانه شورای هماهنگی روابط عمومی‌های استان یزد و با در نظر گرفتن معیار حداقل ۵ سال سابقه مسؤولیت روابط عمومی و اطلاع‌رسانی در یک نهاد حاکمیتی، تعداد ۴۰ نفر از مدیران روابط عمومی نهادهای حاکمیتی یزد را انتخاب کرد. در این مرحله، استراتژی نمونه‌گیری همگن مد نظر محقق قرار گرفت و تلاش شد تا بیشترین تمرکز بر روی افرادی قرار گیرد که دارای تجربه زیسته مؤثری در زمینه خودسانسوری باشند. همچنین در این مرحله، استفاده از راهبرد نمونه‌گیری گلوله‌برفی، توانست کمک شایانی در انتخاب سایر نمونه‌ها داشته باشد. در این مسیر، استراتژی نمونه‌گیری نظری نیز همواره راهنمای محقق برای تعیین ویژگی‌های نمونه‌هایی بود که باید در نوبت بعد انتخاب می‌شدند. پس از انجام هر مصاحبه نیز فرایند تحلیل و کدگذاری‌ها انجام می‌گرفت. مصاحبه‌های انجام‌شده در این مرحله، غالباً مصاحبه‌های بلند و طولانی مدّت بود که پس تحلیل و کدگذاری آن‌ها، شاکله ابتدایی نظریه بعد از انجام ۹ مصاحبه ظاهر شد. کرسول (۱۳۹۱) جمع‌آوری اطلاعات از افراد گوناگون و پراکنده در بستر تحقیق را عامل مؤثری در گردآوری اطلاعات مفیدتر و شکل‌گیری مقولات غنی‌تر در فرایند تحقیق در روش نظریه زمینه‌ای می‌داند. بر همین اساس، محقق تلاش کرد وظایف و مأموریت‌های مختلف نهادهای حاکمیتی را نیز اعم از اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، عمرانی، آموزشی و ... مد نظر قرار داده و با استفاده از نمونه‌گیری با حداکثر تنوع در مسیر پالایش نظریه اولیه و

امکان خلّاقیت محقق در فرایند تحقیق تمام شده است.

۴ بستر تحقیق

واحدهای روابط عمومی در نهادهای حاکمیتی همواره به عنوان یکی از مهمترین مشاوران و منابع اطلاعاتی مدیران این نهادها به شمار می‌روند. چالش‌هایی که هر ازگاهی نهادهای حاکمیتی را درگیر می‌سازد، عمدتاً ناشی از ناتوانی آن نهادها در دستیابی به اطلاعات موثق یا کمبود اطلاعات است. در این میان، جایگاه اساسی و طراز اول روابط عمومی‌ها در پیشبرد و سازمان‌دهی امور برکسی پوشیده نیست زیرا روابط عمومی‌ها به‌مثابه یک سازمان اطلاعاتی نقش مؤثری را در برقراری ارتباط نهاد حاکمیتی با محیط دارند و در یک ارتباطی دوسویه اطلاعات لازم را از محیط به سازمان و بالعکس منتقل می‌سازند (نیرومند، ۱۳۹۲). هم‌اکنون ۷۶ واحد روابط عمومی در نهادهای حاکمیتی شهر یزد فعالیت دارند که ۸۸ درصد از مدیران این واحدها را مردان و ۱۲ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. از این تعداد ۴۰ نفر دارای سابقه بالای ۵ سال در این سمت هستند. همچنین ۳۰ درصد از افراد دارای مدارک تحصیلی فوق لیسانس و بالاتر و ۶۸ درصد از آنان لیسانس هستند و حدود ۲ درصد نیز سطح تحصیلاتشان کمتر از لیسانس است. (پورتال شورای هماهنگی روابط عمومی‌های استان یزد، ۱۳۹۹).

۴٫۱ نمونه‌گیری:

با وجود این‌که در تحقیقات کیفی معیار دقیقی برای پیش‌بینی حجم نمونه یا تعداد مشارکت‌کنندگان وجود ندارد، اما طبق نظر هالووی و گالوین^۱ (۲۰۱۶) این تعداد مابین ۴ تا ۴۰ نفر است. بر اساس ماهیت تحقیق و اصول روش‌شناختی نظریه زمینه‌ای، مصاحبه و گردآوری اطلاعات در این تحقیق با استراتژی نمونه‌گیری هدفمند استفاده کرده است (کرسول، ۱۳۹۱). از سوی دیگر، محقق نمونه‌گیری تدریجی (فلیک، ۱۳۹۱) را نیز مورد

¹ Holloway & Galvin

حساسیت‌های نظری محقق هدایت می‌شد. با این حال، مصاحبه‌های اولیه عمدتاً به صورت غیرساختارمند انجام شدند زیرا طبق توصیه ایمان (۱۳۸۸) در این مرحله تمرکز محقق بیشتر بر روی طرح سؤالاتی بود که از طریق آن بتواند به تجربه واقعی مشارکت‌کنندگان از فرایند خودسانسوری نزدیک شود. محقق پس از انجام ۵ مصاحبه اولیه، اقدام به تهیه فهرستی از سؤالات محوری در چارچوب اهداف اصلی و فرعی تحقیق کرد و روند مصاحبه‌ها از وضعیت غیرساختارمند به صورت نیمه‌ساختاریافته تغییر یافت. با افزایش تعداد مصاحبه‌ها توأم با تجزیه و تحلیل همزمان داده‌ها و استخراج مقوله‌ها، سؤالات نیز تخصصی‌تر و نظری‌تر می‌شد. این روند تا پایان تحقیق ادامه یافت به طوری که در مصاحبه‌های پایانی سؤالات تحقیق بیشتر حول محورهایی خاص و در راستای نمونه‌گیری نظری مطرح می‌شد. سرانجام با تکرار شدن پاسخ‌ها و نیل به اشباع نظری، چرخه جمع‌آوری داده‌ها نیز متوقف شد. مجموع مدت زمان مصاحبه‌ها بیش یک‌هزار و صد دقیقه شد. دامنه این مدت‌زمان نیز با حداکثر ۸۳ دقیقه و حداقل ۱۶ دقیقه به ثبت رسید. بیش از هشتاد هزار کلمه مصاحبه از فایل‌های صوتی پیاده‌سازی شد.

۴٫۳ تجزیه و تحلیل داده‌ها:

پس از جمع‌آوری داده‌های تحقیق نوبت به تجزیه و تحلیل آن‌ها به عنوان یکی دیگر از مراحل حساس و بسیار مهم در روش تحقیق نظریه‌زمینه‌ای می‌رسد. اشتراوس و کوربین (۱۳۹۱) و کرسول (۱۳۹۱) برای انجام این مرحله از فرایند تحقیق، شش گام اساسی را در نظر می‌گیرند: ۱. تنظیم داده‌ها؛ ۲. کدگذاری اولیه شامل مطالعه و یادداشت‌نویسی در حواشی متن‌ها؛ ۳. تعریف مقوله‌های برآمده از کدگذاری اولیه؛ ۴. گزینش پدیده مرکزی بر آمده از کدگذاری باز طی فرایند کدگذاری محوری در روش نظریه‌زمینه‌ای شامل شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر و همچنین راهبردها و پیامدهای آن؛ ۵. کدگذاری گزینشی و ترسیم خط داستان از طریق برقراری

گردآوری داده‌های مفیدتر و شکل‌دهی به مقولات با غنای بیشتر بکوشد. علاوه بر این، نیل به حداکثر تنوع درون‌گروهی از لحاظ متغیرهای جمعیت‌شناختی نظیر میزان تحصیلات، سن و جنسیت (اشتراوس و کوربین، ۱۳۹۱) نیز تا حد مطلوبی مورد توجه محقق قرار گرفت. بر اساس نمونه‌گیری نظری، ۲۳ نفر انتخاب شدند و با آنان مصاحبه شد. هنگامی که دیگر از نمونه‌های جدید اطلاعاتی به دست نمی‌آمد، اشباع نظری اتفاق افتاد و نمونه‌گیری به پایان رسید. شایان ذکر است تعداد کل نمونه‌های تحقیق ۲۳ نفر بودند که دو نفر از آنان پس از پایان تحقیق، به منظور ارزیابی قابلیت اعتماد تحقیق اضافه شدند.

۴٫۲ جمع‌آوری داده‌ها:

زمان‌بری، گستردگی و پویایی را می‌توان سه ویژگی اساسی در فرایند جمع‌آوری داده‌ها قلمداد کرد. از آنجا که کرسول (۱۳۹۱)، اشتراوس و کوربین (۱۳۹۱) انجام مصاحبه را بهترین شیوه برای دستیابی به اطلاعات و گردآوری آن در روش نظریه‌زمینه‌ای معرفی کرده‌اند، محقق تصمیم گرفت داده‌های اصلی پژوهش خود را از همین طریق گردآوری کند. تعیین مکان مصاحبه از دیگر مواردی بود که محقق تلاش کرد پیش از آغاز مصاحبه‌ها مورد توجه قرار داده و مناسب‌ترین زمان و مکان ممکن را البته با رایزنی و مشورت با مشارکت‌کنندگان انتخاب کند. مصاحبه‌ها عمدتاً در ساعات خارج از وقت اداری و بعضاً در ایام تعطیل در دفاتر کار این افراد یا مکان‌های آرام و خلوت در سطح شهر انجام شد. در آغاز گفتگو محقق با بیان هدف تحقیق و ارایه یک سری توضیحات روش‌شناختی به زبان ساده، به مشارکت‌کنندگان درخصوص رعایت اصول اخلاق پژوهش و حفظ محرمانگی مصاحبه‌ها اطمینان خاطر می‌داد و در صورت رضایتمندی آنان اقدام به ضبط مصاحبه می‌کرد. در ادامه و با شروع فرایند اصلی مصاحبه، پروتکل مصاحبه که از قبل آماده شده بود به عنوان راهنمای محقق مدنظر قرار می‌گرفت و جهت مصاحبه در مسیر این پروتکل و

اشتراوس و کوربین (۱۳۹۱) و کرسول (۱۳۹۱) در این مرحله، تمامی مقولات اصلی و فرعی حول یک مقوله مرکزی تحت عنوان پدیده مرکزی سازماندهی شدند. در واقع، پدیده مرکزی فصل مشترک تمامی تجربیات زیسته مشارکت‌کنندگان و مطالب عنوان شده از سوی آنان است. در همین مرحله، عواملی که باعث بروز این پدیده شده‌اند و نیز شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر، شناسایی و تحت عناوین عوامل و شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر دسته‌بندی شدند. سرانجام، محقق با استفاده از پدیده مرکزی، عوامل علی، شرایط زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها، موفق به ترسیم مدل پارادایمی شد. محقق در مرحله کدگذاری گزینشی تلاش کرد تا با مرتبط ساختن مقولات اصلی به یکدیگر، خط داستان را در انتزاعی‌ترین سطح داده‌ها شناسایی کند (ایمان، ۱۳۸۸). در واقع، آشکارشدن روایت اصلی تحقیق در گرو برقراری ارتباط دقیق و منطقی میان مقولات است. سرانجام، مسیر تجزیه و تحلیل داده‌ها به ارائه طرحواره نظری و خط داستان برآمده از یافته‌های تحقیق ختم شد.

۴٫۴ اعتبارسنجی:

فلیک (۱۳۹۱) فرایند اعتبارسنجی تحقیق را بر ساخت اجتماعی دانش نامیده است (فلیک، ۱۳۹۱). روش‌های پیشنهادی محققان برای ارزیابی اعتبار پژوهش‌های کیفی نسبت به پژوهش‌های کمی کاملاً متفاوت است. کرسول (۱۳۹۱) هشت مورد از معیارهای متفاوتی را که تاکنون برای اعتبارسنجی تحقیقات کیفی پیشنهاد شده، گردآوری کرده‌اند و محقق را ملزم به رعایت دستکم دو مورد از این معیارهای هشت‌گانه می‌دانند؛ این معیارها عبارتند از: ۱. مشارکت بلندمدت و مشاهدات مستمر محقق در میدان تحقیق؛ ۲. مثلث‌بندی؛ ۳. بررسی سایر پژوهشگران همکار؛ ۴. تحلیل موردی نقض‌کننده؛ ۵. بیان تفکرات قالبی و ارزشگذاری‌های ذهنی محقق؛ ۶. تأیید افراد شرکت‌کننده در تحقیق؛ ۷. توصیف فریه و ۸. ممیزی بیرونی. در تحقیق حاضر شش مورد از معیارهای هشت‌گانه فوق‌الذکر لحاظ شده

ارتباط میان مقوله‌ها؛ ۶. استخراج مدل جامع و بصری برای اراییه قضایای مربوط به نظریه (کرسول، ۱۳۹۱؛ اشتراوس و کوربین، ۱۳۹۱). در تحقیق حاضر سعی شد تا این شش گام اساسی در فرایند تجزیه و تحلیل داده‌ها به طور کامل و به دقت مراعات شود. محقق پس از انجام هر مصاحبه، تجزیه و تحلیل آن را نیز به انجام می‌رساند. در این فرایند معمولاً انجام کدگذاری باز، مقدم بر کدگذاری‌های محوری و گزینشی است. محقق طبق شیوه پیشنهادی اشتراوس و کوربین (۱۳۹۱) در مرحله کدگذاری باز، متن‌های پیاده‌سازی شده را مطالعه و در وهله نخست، حدوداً بیست تا سی مقوله را استخراج کرد. محقق در گام بعدی مجدداً متن‌ها را مطالعه و طی آن تلاش کرد تا مقولات استخراج شده در گام نخست را به تعداد کمتری کاهش دهد. کرسول (۱۳۹۱) این مقولات را تحت عنوان مقولات اصلی معرفی کرده است. حرکت از مسیر داده‌ها به مقولات و بالعکس، بارها و بارها تکرار شد تا سرانجام تعداد مقولات به ۸ مقوله اصلی کاهش یافت. مسیر حرکت رفت و برگشتی میان داده‌ها و مقولات با کدگذاری در هر سطر از متن و به شیوه‌ای دقیق و جزئی تعیین شد. در این شیوه متن مصاحبه بر حسب ضرورت گاهی عبارت به عبارت و گاهی حتی کلمه به کلمه تحلیل شد. توضیحات تکمیلی نیز به صورت حاشیه‌نویسی در کنار متون یادداشت شد. در واقع، محقق در این مرحله، با برچسب‌زنی به عبارات و کلمات مختلف، به مفهوم‌سازی پرداخت. بر اساس اصول و تکنیک‌های معرفی شده برای مفهوم‌پردازی، در این مرحله سعی شد تا حد امکان از اصالت معنای عبارات و منظور اصلی مصاحبه‌شونده با استفاده از مفاهیم جنینی و اولیه، حفاظت شود. در ادامه با استفاده از تکنیک مقایسه مداوم تلاش شد تا با بررسی و شناسایی ابعاد و ویژگی‌های مفاهیم استخراج‌شده، مقولات فرعی و در نهایت مقولات اصلی برچسب‌گذاری شوند. این فرایند برای تمامی ۸ مقوله اصلی انجام گرفت. پس از استخراج مقولات فرعی و اصلی، نوبت به کدگذاری محوری رسید. طبق شیوه پیشنهادی

جریان مصاحبه توأم با به کارگیری تمام تمرکز و دقت خود سطح اتکاپذیری پژوهش را بالا ببرد.

۴٫۶ ملاحظات اخلاقی:

کی از مهمترین و حساس‌ترین ویژگی‌های حاکم بر تمام فرایند پژوهش کیفی، ملاحظات اخلاقی است. محقق باید از انتخاب موضوع تا انتشار نتایج تحقیق خود، همواره مباحث اخلاقی را مد نظر داشته باشد (فلیک، ۱۳۹۱). جلب اعتماد مصاحبه‌شوندگان از طریق گفتگو و تعهد اخلاقی در خصوص حفظ محرمانگی اطلاعات ارایه‌شده از سوی آنان و همچنین اقناع آنان درباره مستعارماندن نام و مشخصاتشان و مصونیت از هرگونه آسیب و تبعات شغلی و حیثیتی ناشی از بیان دیدگاه‌های واقعی و صریحشان نیز از جمله ملاحظات اخلاقی بود که محقق در فرایند انجام این تحقیق مدنظر قرار داد.

۵ یافته‌ها

تجزیه و تحلیل متون مصاحبه‌ها در سه مرحله کدگذاری باز و محوری و گزینشی منجر به استخراج ۸ مقوله اصلی به شرح زیر شد:

۵٫۱ ناامنی‌ها و نیازها

این مقوله اصلی از چهار مقوله فرعی بر ساخت شده است که به طور کلی، مجموعه‌ای از ترس و ناامنی روانی، کمبودها و نیازمندی‌های اقتصادی و شغلی، احساسات مخرب و منفعت‌طلبی را نشان می‌دهد (جدول ۱).

است. مشارکت بلندمدت و مشاهدات مستمر محقق در میدان تحقیق حاصل بالغ بر ۲۰ سال تجربه زیسته محقق در روابط عمومی یک نهاد دولتی است. علاوه بر این، محقق با ارائه یافته‌ها و نتایج تحقیق خود به ۴ نفر از پژوهشگرانی که از تجربیات کافی میدانی به روش کیفی برخوردار هستند، به ارزیابی میزان اعتبار داده‌ها پرداخته است. این تعاملات و رایزنی‌ها سرانجام منجر به بازبینی و اصلاح برخی از مقولات و مفاهیم شد. بازنگری یافته‌ها از سوی چهار نفر از مصاحبه‌شوندگان و دو تن از محققان غیرهمکار و بیرونی، بررسی جامع موضوع و ارائه توصیفات غنی از مفاهیم و مقولات برآمده از مصاحبه‌های انجام‌شده توأم با بیان تجربه زیسته محقق در مدت‌زمان اشتغال به عنوان مسؤول اطلاع‌رسانی در یک نهاد حاکمیتی با هدف آگاهی از پیشداوری‌ها و تفکرات قالبی خود در این خصوص و اپوخه کردن آن از دیگر اقدامات انجام گرفته در این خصوص است.

۴٫۵ اتکاپذیری:

اتکاپذیری در پژوهش‌های کیفی معادل پایایی در تحقیقات کمی است؛ بدین معنا که در تحقیقات کیفی به دلیل تغییرات احتمالی در یافته‌ها، لازم است حتی‌المقدور داده‌ها و نتایج برخاسته از آن قابل اتکا باشند (کرسول، ۱۳۹۱). در این پژوهش برای افزایش اتکاپذیری داده‌ها، طبق نظر کرسول (۱۳۹۱)، محقق سعی کرد با کنترل عوامل مزاحم در

جدول ۱ مقوله اصلی ناامنی‌ها و نیازها و مقولات فرعی و مفاهیم مرتبط با آن

مفاهیم	مقوله‌های فرعی
ترس از مجازات، ترس از انزوا، ترس از شکست، تردید و دودلی، تحقیر، ناامیدی، هیجان‌ناش روحي، احتیاط، تجربه‌های تلخ، نگرانی‌های ارتباطی، نگرانی‌های سیاسی، مهرطلبی	ترس و ناامنی روانی
مصرف‌گرایی، فقر، فساد، تبعیض، مشکلات مالی، ناامنی شغلی، نارسایی‌های شغلی	نیازهای اقتصادی و شغلی
بدبینی و نفرت، خصومت، بی‌اخلاقی، سستی و تنبلی، بی‌انگیزگی	احساسات زیان‌بخش
منافع فردی و گروهی، سودمحوری، ایجاد رانت، راحت‌طلبی، قدرت‌طلبی	منفعت‌طلبی

مشارکت‌کنندگان در این تحقیق معتقد بودند که در کنار ناامنی‌ها و نیازمندی‌های فردی و گروهی که افراد را وادار به خودسانسوری می‌کند، برخی از ویژگی‌ها و سبک مدیریتی سازمان نیز افراد را به خودسانسوری ترغیب می‌کند. آنان عدم شایسته‌سالاری، سلیقه‌محوری، الزامات دستوری، بهره‌کشی سازمانی و تملق‌طلبی مدیر را از جمله شرایط و زمینه‌های نامطلوبی توصیف می‌کنند که به خودسانسوری، سکوت سازمانی و ترویج ریا و چاپلوسی در محیط سازمان دامن می‌زند. مثلاً؛ مریم، ۴۸ ساله، می‌گوید: «خودسانسوری عملیه از سرناچاری و به تبعیت از جو سازمانی مجبوری به اون تن بدهی. حرفتو سانسور می‌کنی یا اطلاعاتی رو بروز نمی‌دی. خودسانسوری در یک کلام یعنی همراه باد بودن؛ تقلید کورکورانه و تبعیت محض از سلیقه‌ها و خط‌مشی‌های مقام مافوق» (کد ۱۷۰۱). سعید، ۴۶ ساله، نیز بیان می‌کند: «از نظر من این‌که آدم حرفشو نزنه یا به حقیقتی رو مخفی کنه؛ مطلبیو حذف کنه فقط برای خوشایند یکی دیگه، به نظرم یه جور چاپلوسی و تملقه؛ دورویی» (کد ۱۲۰۵).

در واقع، مشارکت‌کنندگان تحقیق بر این تصور بودند که وضعیت کار در حوزه اطلاع‌رسانی نهادی حاکمیتی با برخی از ناامنی‌ها و اضطراب‌های ناشی از ترس‌ها، کمبودها و منفعت‌طلبی‌های فردی و گروهی مواجه است که افراد را ناگزیر می‌سازد به خودسانسوری مبادرت ورزند. به عنوان مثال، محمد، ۴۰ ساله، می‌گوید: «طرز فکر و ترس‌هایی که جامعه به ما تلقین می‌کنه؛ اینو بگو اونو نگو؛ از بچگی تربیتمون می‌کنن دیگه. خب بعدش توی مدرسه، دانشگاه، محیط کارو هر مرحله از زندگی طوری تربیت می‌شیم که همه اون چیزی را که می‌دونیم نباید به زبون بیاریم» (کد ۱۲۱۵). محمود، ۴۶ ساله، هم در این باره می‌گوید: «گاهی ممکنه آدم برای حفظ حقوق و مزایای خودش هم که شده بعضی از اطلاعات را دستکاری کنه. چه اشکال داره؟ روزه شک‌دار نمی‌گیره سعی می‌کنه به جای این‌که همش توی شک و تردید باشه، خودش تصمیم بگیره چيو منتشر کنه چيو منتشر نکنه» (کد ۱۱۰۲).

۵٫۲ مدیریت خودشیفته

این مقوله اصلی از سه مقوله فرعی بر ساخت شده و به‌طور کلی مدیریت آمرانه، مشارکت‌گریزی و تملق‌طلبی را بررسی کرده است (جدول ۲).

جدول ۲ مقوله اصلی مدیریت خودشیفته و مقولات فرعی و مفاهیم مرتبط با آن

مقوله‌های فرعی	مفاهیم
مدیریت آمرانه	عدم شایسته‌سالاری، نگاه آمرانه، مسأله‌گریزی، سلیقه‌محوری، مطلق‌اندیشی، کمی‌گرایی، پنهان‌سازی ناتوانی‌ها، اهداف پنهان
مشارکت‌گریزی	سلسله مراتب، سرکوب نوآوری‌ها، بی‌ارزشی دیدگاه کارکنان، ضوابط سخت‌گیرانه، بهره‌کشی سازمانی
تملق‌طلبی	ارتقای چاپلوسان، تملق‌طلبی مدیر، ترویج ریا و تملق

اجتماعی، محدودیت‌های ایدئولوژیک و الزامات سیاسی مورد بررسی قرار می‌گیرند (جدول ۳).

۵٫۳ متابعت از گفتمان حاکم

این مقوله اصلی سه مقوله فرعی را در بر می‌گیرد. در چارچوب این مقوله اصلی، ملاحظات فرهنگی-

جدول ۳ مقوله اصلی متابعت از گفتمان حاکم و مقولات فرعی و مفاهیم مرتبط با آن

مقوله‌های فرعی	مفاهیم
ملاحظات فرهنگی اجتماعی	قوم‌مداری، مردم‌داری، سرمایه اجتماعی، خودباوری ملی، دفاع از هنجارها، فشار اجتماعی
محدودیت‌های ایدئولوژیک	ایدئولوژی‌های دینی و سیاسی، مذهب تشیع، ارزش‌های نظام حاکم، استکبارستیزی، قواعد نانوشته
الزامات سیاسی	استبدادزدگی، فضاسازی رسانه‌ای، خط‌مشی‌های سیاسی، تقویت و تبلیغ دولت، اطاعت از دولت، ساختار سیاسی، باندبازی، سیاسی‌کاری

جاها دیگه خودسانسوری یه جور مقابله با اباحه‌گریه. روابط عمومی وظیفه شه که از شأن و جایگاه ارکان نظام و حریم ولایت فقیه حراست کنه. البته شاید بعضیا فکر کنن اینا به خاطر حفظ منافع باشه اما من می‌خوام بگم اگه می‌گم دفاع از جایگاه ولایت فقیه یا مثلاً ضدیت با سکولاریسم؛ به نظرم یه وظیفه تشکیلاتیه؛ شما اگه توی یه نظام اسلامی و انقلابی به این چیزا اعتقاد نداری اصلاً نباید وارد کار دولتی بشی چون تمام تشکیلات نظام بر مبنای همین اصول و اعتقادات بنا شده و اگه بیای و مراقب این اصول نباشی و حرفی بزنی یا مطلبی منتشر کنی

مشارکت‌کنندگان در این پژوهش به عنوان متولیان اطلاع‌رسانی در نهادهای حاکمیتی خود را ملزم به دفاع از ارزش‌ها، باورها و هنجارهای فرهنگی و جلوگیری از تضعیف آن‌ها می‌دانند. آنان همچنین به وجود ایدئولوژی‌های دینی و سیاسی مبتنی بر اصول مذهب تشیع و ارزش‌های فرهنگی و سیاسی نظام جمهوری اسلامی ایران اذعان دارند. استبدادزدگی، فضاسازی‌های رسانه‌ای، خط‌مشی‌های سیاسی و باندبازی‌های مرسوم در این عرصه از دیگر مواردی است که مشارکت‌کنندگان در صحبت‌های خود بدان اشاره کرده‌اند. به عنوان نمونه، نظر مصطفی، ۶۴ ساله، در این باره گویاست: «به نظر من این جور

سازمانی و اجتناب از تضاد را بررسی می‌کند (جدول ۴).

که با این اصول جور در نیاید و اونا رو تضعیف می‌کنه، می‌شه عین خیانت» (کد ۱۶۲۳).

۵٫۴ مصلحت‌اندیشی

این مقوله اصلی از سه مقوله فرعی بر ساخت شده است و به‌طور کلی سه مقوله تدبیراندیشی، تأیید

جدول ۴ مقوله اصلی مصلحت‌اندیشی و مقولات فرعی و مفاهیم مرتبط با آن

مقوله‌های فرعی	مفاهیم
تدبیراندیشی	ارتباطات غیررسمی، تطمیع رسانه‌ها، باج دهی، واسطه‌های ذی‌نفوذ، کنترل منابع اطلاعاتی، کانالیزه کردن اطلاعات، گزینش رسانه، افشای واقعیت، پذیرش خطا، توجیه‌گری
تأیید سازمانی	کسب مشروعیت، ارائه تصویر بهینه، جلب نظر و مشارکت، کسب وجه مثبت، تبلیغات، ارتقای مرتبه، سرآمدی سازمان، دفاع از سازمان
اجتناب از تضاد	پرهیز از اختلاف، حفظ آرامش، جلب همدلی، حفظ آرامش عمومی، صمیمیت با رسانه‌ها، هماهنگی واحدها

پیشیمانی» (کد ۱۶۲۳). فاطمه، ۴۳ ساله، نیز می‌گوید: «برداشت من از خودسانسوری اینه که یک فرد ممکنه گاهی وقت‌ها برای دوری از دردرس حرفشو نزنه یا نظر واقعیشو نگه. به قول معروف، سری که درد نمی‌کنه دستمال نمی‌بنده» (کد ۲۰۱۱).

۵٫۵ اقتضات حرفه‌ای

این مقوله اصلی از دو مقوله فرعی بر ساخت شده است و در چارچوب این مقولات سعی شده تا اقتضات ارتباطی و الزامات حرفه‌ای در روابط عمومی بررسی شود (جدول ۵).

اقتضات ارتباطی بیشتر به ماهیت شغل روابط عمومی و ویژگی‌های مرتبط با ارتباطات انسانی در این شغل مربوط است. الزامات حرفه‌ای نیز به قواعد و تکنیک‌های خاصی اشاره دارد که کارگزاران شاغل در این حرفه ملزم به رعایت آن هستند. به عنوان نمونه، رضا ۳۱ ساله، می‌گوید: «کار توی فضاهای مجازی حساسیت‌هایی برایش وجود داره که باید این اصول و مراقبت‌ها توی ارتباطات الکترونیکی به

شکل‌گیری ارتباطات غیررسمی، لابی‌گری، کنترل منابع اطلاعاتی و در برخی اوقات پذیرش خطا و افشای واقعیت را می‌توان از جمله کنش‌ها و واکنش‌هایی دانست که در فرایند خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی شکل می‌گیرد. اقدام به خودسانسوری همچنین ممکن است در راستای کسب مشروعیت فردی یا سازمانی، جلب مشارکت و رایة تصویر بهینه از سازمان انجام گیرد. مشارکت‌کنندگان در تحقیق حاضر علاوه بر موارد فوق، به موارد دیگری نظیر پرهیز از اختلاف و درگیری، حفظ آرامش و ایجاد هماهنگی بین واحدها اشاره کردند که در بسیاری از اوقات انگیزه‌های لازم را برای مبادرت به خودسانسوری فراهم می‌آورد. مثلاً، مصطفی، ۶۴ ساله، بیان می‌کند: «[خودسانسوری] یه نوع هنره یا بهتره بگم یه جور تدبیر و مدیریت اطلاعاتیه که داری. این که می‌گم تدبیر یعنی این که واقعاً تو می‌سنجی توی هر موقعیتی چه کاری باید انجام بشه، چه چیزی باید گفته بشه یا نباید گفته بشه. به قول معروف چرا عاقل کند کاری که بازآرد

در واقع دستکاری و حذف مطالب باشه پس توی سبک‌های خبری ما چکار می‌کنیم؟ مثلاً توی سبک هرم وارونه دقیقاً باید برای جذابیت اخبار و تنظیم حرفه‌ای خبر، ما مطالب را جابه‌جا کنیم و حتی خیلی از بخش‌های اونو با تشخیص خودمون حذف می‌کنیم» (کد ۹۰۶).

صورت ویژه حواسمون جمعش باشه. علاوه بر این‌ها خود ماهیت شغل روابطعمومی هم بعضی وقتا ایجاب می‌کنه که هر اطلاعاتی را که به دست می‌رسه منتشر نکنی چون فعالیت‌ها و اقدامات این حوزه بسرعت قابل مشاهده و رصدکننده، همش در معرض دیده» (کد ۲۲۱۱). مسعود، ۵۱ ساله، هم درباره الزامات حرفه‌ای می‌گوید: «اگر خودسانسوری

جدول ۵ مقوله اصلی اقتضانات حرفه‌ای و مقولات فرعی و مفاهیم مرتبط با آن

مقوله‌های فرعی	مفاهیم
اقتضانات ارتباطی	هنر روابطعمومی، اقتضانات جدید ارتباطی، رصد مداوم، مخاطبان مطلع، مخاطبان فعال، بهبود روابط، در معرض دید بودن، جلب رضایت مخاطبان
الزامات حرفه‌ای	قواعد ویرایشی، سبک‌های خبری، حساسیت شغلی

کتمان، جهت‌دهی، جعل و توشیح و تکرار محتوا مورد بررسی قرار می‌گیرد (جدول ۶).

۵٫۶ شگردهای گشتاری زبانی

این مقوله اصلی از چهار مقوله فرعی برساخته شده است و در چارچوب آن به‌طور کلی حذف و

جدول ۶ مقوله اصلی شگردهای گشتاری زبانی و مقولات فرعی و مفاهیم مرتبط با آن

مقوله‌های فرعی	مفاهیم
حذف و کتمان	حذف اطلاعات، کتمان حقیقت، حذف آمارهای ناموثق، حذف محتوای ناموجه، حذف محتوای مبهم و ناقص
جهت‌دهی	کاهش اهمیت، تمرکز توجه، ترتیب مطالب، هرم وارونه، تعویق زمان
جعل و توشیح	جعل محتوا، اطلاعات اضافی، تفصیل مطلب، انتخاب محتوای جایگزین، بازآرایی عبارات، اصلاح غلطها، جانمایی مناسب
تکرار	همان‌گویی، انتشار مجدد، کلی‌گویی، کلمات مترادف

دید مخاطبان کرده‌اند. آنان همچنین از بازآرایی، جعل و ارائه اطلاعات اضافی و تکرار برخی از اخبار و مطالب برای نیل به مقاصد و اهداف فردی یا سازمانی سخن به میان آورده‌اند. مثلاً، رسول، ۳۲

مشارکت‌کنندگان در این پژوهش به بیان کنش‌هایی پرداخته‌اند که طی آن اقدام به حذف و پنهان‌سازی اطلاعات و کاهش یا افزایش اهمیت یک مطلب از طریق تنزل یا برجسته‌سازی موقعیت آن در معرض

ساله، هم می‌گوید: «برای خودم بارها پیش اومده که ممکنه بنا به مصلحتی که عمدتاً هم مربوط به حفظ شأن و آبروی افراد و سازمان می‌شه و یا برای زیباتر شدن و رعایت اصول هنری یه قسمتی از تصویر را حذف یا با یه تصویر دیگه مونتاژش کنم» (کد ۳۲۷۶).

۵٫۷ راهبردهای فردی و ساختاری

این مقوله اصلی از دو مقوله فرعی برساخته شده و در چارچوب آن راهبردهای فردی و ساختاری بررسی شده است (جدول ۷).

ساله، اظهار می‌کند: «اولین کاری که این‌جور مواقع انجام می‌شه دقت در معنا و فهم صحیح جملاته. مسؤول حتی باید اون‌قدر ورزیده باشه که بتونه برداشت‌ها و معناهای مختلف دیگری را هم که ممکنه از مطالب صورت بگیره رو از قبل حدس بزنه چون معمولاً این برداشت‌ها و سوءتفاهم‌ها باعث دردسر می‌شه. توی مرحله بعد می‌ره سراغ اون عبارت‌هایی که حساسیت برانگیزه و اونا رو حذف می‌کنه که مسأله‌ای پیش نیاد. به نظر من راهبرد اصلیش کتمان حقیقته؛ یعنی هرتلاشی که می‌کنه اینه که اون چیزی که در واقع وجود داره و باید گفته بشه مخفی بمونه.» (کد ۳۲۲۲). امیرحسین، ۳۳

جدول ۷ مقوله اصلی راهبردهای فردی و ساختاری و مقولات فرعی و مفاهیم مرتبط با آن

مقوله اصلی: راهبردهای فردی و ساختاری	مفاهیم
مقوله‌های فرعی	آموزش‌های مهارتی، مشارکت و همدلی، رقابت شفاف، مسؤولیت‌پذیری، شهامت بیان، اصلاح شخصیت
راهبردهای تربیتی فردی	آگاه‌سازی جامعه، الگوهای فرهنگی تربیتی، توجه به فردگرایی
راهبردهای فرهنگی ساختاری	شایسته‌سالاری، بهبود سیستم، شاخص‌های دقیق

مشارکت‌کنندگان در این پژوهش بر این باورند که برای مقابله با خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی برخی آموزش‌های ضمن خدمت تربیتی و مهارتی مورد نیاز است. آنان همچنین از آگاه‌سازی جامعه، معرفی الگوهای مناسب فرهنگی و احترام به فردیت اعضای جامعه به عنوان راهبردهای مؤثر بر کاهش خودسانسوری یاد می‌کنند. شایسته‌سالاری در نظام اداری، معرفی شاخص‌های دقیق و کارآمد برای بهبود سیستم از دیگر مواردی است که مشارکت‌کنندگان از آن به عنوان راهبردهایی برای ممانعت از بروز خودسانسوری نام می‌برند. به عنوان مثال، نظر حاتم، ۳۹ ساله، در این زمینه گویاست: «خیلی از ترس‌ها و نگرانی‌هایی که ما از حرف‌زدن داریم شاید واقعی نباشه یعنی راه‌هایی وجود داره اما ما ازش بی‌خبریم و چون مسیرشو بلد نیستیم احساس خفقان می‌کنیم. ببینید شما اگه مثلاً بخواید با

قلبتون نفس بکشید که نمی‌شه؛ راه تنفس ششه. حالا شما هر چی هم زور بزنی با قلبت نفس بکشی خب نمی‌شه. این‌جا نباید بگی هوا نیس. مقصر خودتی که نمی‌دونی چجوری نفس بکشی. شاید اگه ما مسیرهای صحیح برای اعلام نظرات خودمونو پیدا کنیم این‌قدر مجبور به خودسانسوری هم نباشیم. باید افراد مسؤولیت‌پذیر بار بیان. اگه هر فردی احساس مسؤولیت بکنه نسبت به حرفی که می‌زنه متعهد، وجدان کاری داره. افراد مسؤول سعی می‌کنن نقاط قوت و ضعف را باهم ببینن چون به خاطر همون حس مسؤولیتی که در قبال شغل و وظیفه خودشون احساس می‌کنن، دلشون می‌خواد نقاط قوتشون را تقویت کنن و نقاط ضعفشون رو از بین ببرن. این‌جور افراد به جای پنهون‌کاری و پرده‌پوشی دنبال راه حل میگردن» (کد ۵۲۴۲).

۵/۸ سود و زیان‌های خرد و کلان

این مقوله اصلی از سه مقوله فرعی برساخته شده است که بر اساس آن پیامدهای خودسانسوری در

سطوح فردی، سازمانی و فراسازمانی بررسی شده است (جدول ۸).

جدول ۸ مقوله اصلی سود و زیان‌های خرد و کلان و مقولات فرعی و مفاهیم مرتبط با آن

مقوله اصلی: سود و زیان‌های خرد و کلان

مقوله‌های فرعی	مفاهیم
پیامدهای فردی	حفظ آبرو، کسب آسایش و رفاه، ارتقا و امنیت شغلی، افزایش درآمد، احساس حقارت، سرخوردگی و یأس، روحیه انفعالی، ترس و شرم، منزوی شدن، مسؤلیت‌گریزی، عذاب وجدان، اضطراب، ناتوانی در تصمیم‌گیری، خصلت‌های غیراخلاقی
پیامدهای سازمانی	مزیت‌های مادی، تحکیم سلسله مراتب، حفظ انسجام درونی، جلب مشتری، ارایه تصویر مثبت، حفظ و ارتقای جایگاه، تسهیل برنامه‌ها، بی‌انگیزگی سازمانی، سرکوب نوآوری، شکل‌گیری فساد، ترویج تملق، زیرآب‌زنی، ناکارآمدی سازمان، انباشت چالش‌ها، گسترش نواقص، نابودی سرمایه‌های سازمانی، بی‌اعتبارسازی
پیامدهای فراسازمانی	تحکیم قدرت و اقتدار، تقویت فرهنگ، ارتقای امنیت، نگهداشت الگوها، حفظ وضع موجود، ترویج سیاست‌های حاکم، تقویت گفتمان حاکم، بازتولید استبداد، نابودی سرمایه‌های فرهنگی، نابودی سرمایه‌های اجتماعی، رکود فرهنگی، عقب‌ماندگی، توسعه‌نیافتگی، بی‌اطلاعی حاکمان، اضمحلال اعتماد عمومی، شکاف‌های طبقاتی

می‌گوید: «مردم ممکنه در آینده با مشخص شدن نقایصی که وجود داره و افشای نقطه ضعف‌های سازمان به پوچ بودن ادعاها پی ببرن و این وضعیت قطعاً اعتماد عمومی را از بین می‌بره. اینکه با خودسانسوری فقط منافع یک عده‌ای که صاحب قدرتند تأمین می‌شه و منافع اقشار ضعیف جامعه نادیده گرفته می‌شه و حتی باعث ضرر و زیان بیشتر اونا هم می‌شه، خودش عاملیه برای عمیق‌تر شدن بی‌عدالتی و شکاف‌های طبقاتی توی جامعه. کتمان واقعیت‌های جامعه نهایتاً چوبش می‌خوره توی سر مردم ضعیف و مستضعف» (کد ۹۰۹).

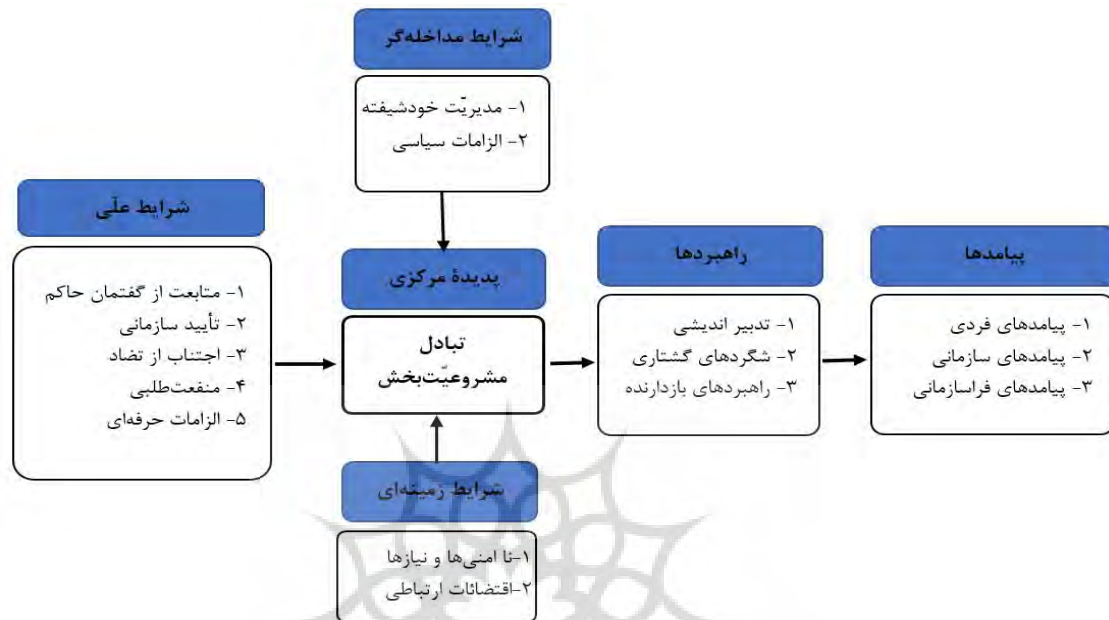
۶ الگوی پارادایمی:

الگوی پارادایمی تحقیق نشان‌دهنده جریان فرایندها و فعالیت‌هایی است که در بستر مطالعه رخ داده است. الگوی مذکور از شش بخش تشکیل شده

مشارکت‌کنندگان در این تحقیق در بیان پیامدهای مثبت و منفی خودسانسوری به پیامدهایی اشاره کردند که برخی از آن‌ها نظیر حفظ آبرو، افزایش درآمد، احساس حقارت و ناتوانی در تصمیم‌گیری را می‌توان در سطح فردی ارزیابی کرد. علاوه بر این، برخی از آنان نیز در سطح سازمانی به پیامدهایی نظیر تحکیم سلسله مراتب اداری، جلب مشتری و تسهیل در اجرای برنامه‌ها در تقابل با سرکوب نوآوری‌ها، ترویج تملق و انباشت چالش‌ها اشاره کرده‌اند. برخی از مدیران روابط عمومی نیز در سطحی فراسازمانی به تشریح پیامدهایی پرداختند که به تحکیم قدرت و اقتدار حاکم، نگهداشت الگوهای فرهنگی و حفظ وضع موجود می‌انجامد و در مقابل ممکن است به بازتولید استبداد، نابودی سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی و اضمحلال اعتماد عمومی منجر شود. به عنوان مثال، ابوزر، ۳۰ ساله،

در شکل ۱، یافته‌های تحقیق درچارچوب این الگوی پارادایمی بیان می‌شود

است که عبارتند از شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، پدیده هسته‌ای، استراتژی‌ها و پیامدها.

شکل ۱ مدل پارادایمی تبادل مشروعیت‌بخش

نمونه‌گیری نظری انتخاب شدند. یافته‌های این تحقیق حاکی است از مجموع ۲۰۸ مفهوم برساخته‌شده از گزاره‌های ناشی از متون مصاحبه‌ها، ۲۴ مقوله فرعی و ۸ مقوله اصلی به دست آمده است. پدیده هسته‌ای برآمده از مقولات این تحقیق نشان‌دهنده یک «تبادل مشروعیت‌بخش» در فرایند خودسانسوری در این نهادهاست.

براساس یافته‌های این تحقیق، ۵ عامل علی شامل متابعت از گفتمان حاکم، تأیید سازمانی، اجتناب از تضاد، منفعت‌طلبی، الزامات حرفه‌ای و ۲ عامل زمینه‌ای شامل نا امنی‌ها و نیازها و اقتضائات ارتباطی به عنوان عوامل ایجادکننده و بسترساز برای این پدیده شناسایی شدند. این یافته‌ها با نتایج تحقیقات شیمپفاسل و یابلوکوف (۲۰۲۰)، میلر

۷ بحث

دستیابی به نگاهی واقع‌بینانه نسبت به پدیده خودسانسوری در سازمان‌های دولتی و شناسایی عوامل مؤثر بر آن به عنوان هدف اصلی این تحقیق مورد توجه و بررسی قرار گرفته است. این تحقیق، در چارچوب پارادایم تفسیری با رویکرد کیفی و برمبنای روش گراندد تئوری عینی‌گرا و با استفاده از ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته به مطالعه خودسانسوری در نهادهای حاکمیتی شهر یزد پرداخته است. بر این اساس، ۲۳ نفر از افراد دارای حداقل ۵ سال سابقه تصدی مسؤلیت اطلاع‌رسانی در نهادهای مذکور با استراتژی نمونه‌گیری هدفمند به صورت تدریجی و همگن با حداکثر تنوع و همچنین با بهره‌مندی از استراتژی گلوله‌برفی و

انتشار آن، با نتایج تحقیقاتی که پیلسکین و همکاران (۲۰۱۷) و بنزیمان (۲۰۱۷) انجام داده‌اند، مطابقت داشته و همسو با پژوهش‌هایی است که نصرتی (۱۳۹۹)، صلواتیان و همکاران (۱۳۹۵) و نرگسیان و همکاران (۱۳۹۴) در ایران انجام داده‌اند. یافته‌های تحقیق در زمینه راهبردهای بازدارنده خودسانسوری نیز با نتایج تحقیقات دوبیش (۲۰۲۱)، زولوا (۲۰۲۰)، روسوکال (۲۰۲۰)، حیدرآقایی (۱۳۹۷)، صلواتیان و همکاران (۱۳۹۶) و نرگسیان و همکاران (۱۳۹۴) همخوانی دارد.

یافته‌های این پژوهش در زمینه پیامدهای خودسانسوری حاکی از آن است با وجود تأکید و تمرکز بر پیامدهای منفی آن در سطوح فردی، سازمانی و فراسازمانی، پیامدهای مثبت آن نیز از دید مشارکت‌کنندگان مغفول مانده است. پیامدهای مثبتی نظیر حفظ آبرو، ارتقای جایگاه، جلب اعتماد مقامات مافوق و افزایش درآمد توأم با پیامدهای منفی نظیر عذاب وجدان، احساس حقارت و ناتوانی در تصمیم‌گیری را می‌توان در سطح فردی ارزیابی کرد. علاوه بر این، خودسانسوری ممکن است در سطح سازمانی به برخی از پیامدهای مثبت نظیر تحکیم سلسله مراتب اداری، جلب مشتری و تسهیل در اجرای برنامه‌ها منجر شود و یا با سرکوب نوآوری‌ها، ترویج تملق و انباشت چالش‌ها نتایج زیان‌باری را برای سازمان به بار بیاورد. برخی از مشارکت‌کنندگان نیز در سطحی فراسازمانی به تشریح پیامدهای خودسانسوری پرداختند که به تحکیم قدرت و اقتدار حاکم، نگهداشت الگوهای فرهنگی و حفظ وضع موجود می‌انجامد و در مقابل ممکن است به بازتولید استبداد، نابودی سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی و اضمحلال اعتماد عمومی منجر شود. پیامدهای یادشده در سطوح فردی، سازمانی و فراسازمانی با نتایج تحقیقات میلر (۲۰۱۸)، لی و چان (۲۰۰۹)، پارسایی و همکاران (۱۳۹۸) و حیدرآقایی (۱۳۹۷) همخوانی دارد.

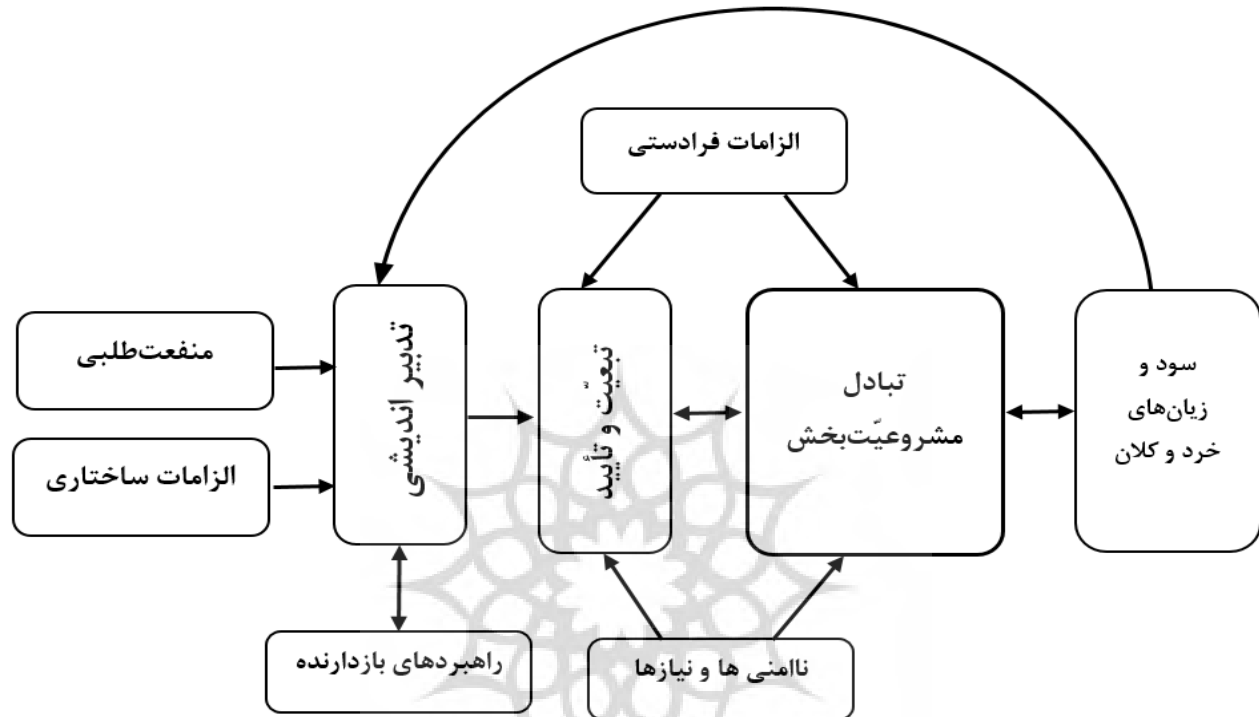
(۲۰۱۸)، ساعی (۱۳۹۹)، پارسایی و همکاران (۱۳۹۸)، حیدرآقایی (۱۳۹۷)، شاهمرادی و همکاران (۱۳۹۶) و صلواتیان و همکاران (۱۳۹۵) همخوانی دارد. از آن‌جا که انتشار برخی از اطلاعات و اخبار ممکن است منجر به ایجاد اختلاف شده، آرامش حاکم بر فضای ارتباطی درون و برون‌سازمان را مختل کند، مشارکت‌کنندگان در این گونه مواقع ترجیح داده‌اند که سکوت کرده و یا اخبار را به شکلی تعدیل‌شده منتشر کنند. اگرچه این یافته‌ها با نتایج تحقیقات ورد و همکاران (۲۰۱۷) همخوانی دارد اما با نتیجه‌گیری‌های حمیری و همکاران (۲۰۱۷) و پیلسکن و همکاران (۲۰۱۷) در تعارض است. یافته‌های تحقیقات آنان نشان می‌دهد هرگونه ممانعت در انتشار آزاد اخبار و اطلاعات منجر به ایجاد فضایی غیرشفاف و ابهام‌آمیز می‌شود که از نظر آنان چنین فضایی مستعد بروز اختلافات و مشاجرات متعدد خواهد بود. اقتضانات جدید ارتباطی و قرارگرفتن سازمان در معرض دید رسانه‌های سایبری و مواجه شدن با مخاطبانی مطلع و فعال را می‌توان از دیگر نکات مهم و قابل تأمل در گزاره‌های عنوان‌شده از سوی متولیان اطلاع‌رسانی در نهادهای حاکمیتی برشمرد. دوبیش (۲۰۲۱) و روسوکال (۲۰۲۰) چنین اقتضاناتی را در افزایش یا کاهش احتمال بروز خودسانسوری در سازمان‌های خبری و اطلاع‌رسانی مؤثر می‌دانند. نتایج تحقیقات عقیلی (۱۳۹۷) نیز با یافته‌های مذکور همخوانی دارد.

مشارکت‌کنندگان در پاسخ به عوامل علی و تحت تأثیر شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر، سعی می‌کنند تا با تدبیراندیشی، استراتژی‌های ایجابی و سلبی مناسبی را برای خودسانسوری انتخاب کنند. در این میان، راهبرد تدبیراندیشی نقش محوری دارد و مدیران روابط عمومی استراتژی‌های ایجابی خود را با تدبیراندیشی و استفاده از شگردهای گشتاری تحقق می‌بخشند. آنان همچنین ممکن است برای ممانعت از بروز خودسانسوری و مقابله با آن، از استراتژی‌های بازدارنده استفاده کنند. تدبیراندیشی ایجابی برای دخل و تصرف در اطلاعات و نحوه

۸ نتیجه‌گیری

فلش‌های یک‌سر نشان‌دهنده تأثیر علی و فلش‌های دوسر نشان‌دهنده تأثیر رفت و برگشتی و غیرخطی است. جهت مسیر و طی فرایند طرحواره از سمت چپ شروع می‌شود و به سمت راست ادامه می‌یابد.

در پایان، برای روشن شدن جریان و فرایند دقیق و جزئی تحقیق، طرحواره نظری برای مقوله هسته‌ای ترسیم شد. ارتباط اجزا در این طرحواره با استفاده از فلش‌های یک‌سر و دوسر نمایش داده شده است.

شکل ۲ طرحواره نظری

می‌زنند اما چنانچه بیان صادقانه اطلاعات را حاوی منافع بیشتری تشخیص دهند، ترجیح می‌دهند تا خودسانسوری نکرده و در برابر تبعیت و تأیید گفتمان حاکم بایستند. در حالت دوم حتی ممکن است فعلاً نه برای مقابله با خودسانسوری به استراتژی‌های بازدارنده نیز متوسل شوند که بررسی فرایند مربوط به آن از موضوع این تحقیق خارج است. در حالت اول، فرد تصمیم می‌گیرد از گفتمان حاکم متابعت کرده و به دنبال کسب تأیید سازمانی باشد. تبعیت از گفتمان حاکم و تأیید سازمانی که از طریق خودسانسوری حاصل می‌شود، در نهایت به تقویت و مشروعیت بخشی به ساختارهای حاکم بر جامعه منجر خواهد شد. این فرایند نوعی تبادل

همان‌گونه که در شکل ۲ دیده می‌شود، دو جعبه اول سمت چپ، عوامل علی اصلی و برانگیزاننده فرد در ورود به این فرایند است. دو عامل منفعت طلبی و الزامات ساختاری، متولیان اطلاع‌رسانی در نهادهای حاکمیتی را وادار به دوراندیشی می‌کند. آنان برای تأمین منافع فردی و گروهی و پیروی از الزامات ساختاری ناگزیرند با در نظر گرفتن هزینه‌ها و فایده‌های ناشی از بیان صادقانه اطلاعات و تبعیت از گفتمان حاکم تدبیراندیشی کنند. در فرایند تدبیراندیشی با لحاظ کردن سود و زیان‌های خرد و کلان، افراد ممکن است به دو تصمیم متفاوت برسند، چنانچه تبعیت از گفتمان حاکم و تأیید سازمانی را ترجیح دهند، دست به خودسانسوری

- رایة آموزش‌های ضمن خدمت به ویژه در بخش اطلاع‌رسانی در راستای تقویت مهارت‌های اظهار نظر و تحمّل نظر مخالف.
- بازنگری در سطح‌بندی محرمانگی اطلاعات سازمان‌ها و نهادهای حاکمیتی.
- ارائه برنامه زمان‌بندی برای انتشار و افشای اسناد طبقه‌بندی شده تاریخ مصرف‌گذشته با هدف اعتمادسازی و غنابخشی به دانش عمومی.

تقدیر و تشکر

این پژوهش مستخرج از رساله دکتری با عنوان «خودسانسوری در روابط عمومی‌های سازمان‌های دولتی شهر یزد» است. نگارندگان از کلیه استادان بزرگوار و مشارکت‌کنندگانی که آنان را در انجام این پژوهش یاری کردند، قدردانی می‌کنند.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

سهم نویسندگان

در این مقاله ایده و طراحی مطالعه را هر دو نویسنده برعهده داشته‌اند و داده‌های تحقیق را سعید دشتی‌زاد گردآوری کرده است. کار تجزیه و تحلیل داده‌ها را هر دو نویسنده به انجام رسانده‌اند و مهناز فرهمند مسؤولیت این مقاله را برعهده دارد.

مشروعیت‌بخش محسوب می‌شود که در بستری از ناامنی‌ها و نیازهای فردی و گروهی توأم با اقتضائات ارتباطی شکل می‌گیرد. علاوه بر آن، برخی الزامات فرادستی نظیر فشارهای سیاسی احزاب حاکم و سبک‌های آمرانه و سلیقه‌ای مدیریت در سازمان نیز به عنوان عوامل مداخله‌گر، این فرایند را تسریع می‌کنند. این تبادل مشروعیت‌بخش که از طریق به کارگیری استراتژی‌های تدبیر اندیشی و راهبردهای ایجابی انجام می‌گیرد، در نهایت به برخی سود و زیان‌های خرد و کلان در سطوح فردی، سازمانی و فراسازمانی منجر می‌شود. با توجه به ماهیت منفعت‌طلبانه و تبادلی این فرایند، سود و زیان‌های ناشی از آن می‌تواند نقش مؤثری را در تدبیراندیشی‌های آتی افراد و تقویت یا تضعیف این فرایند ایفا کند. پیامدهای مثبت باعث تقویت راهبردهای ایجابی شده و پیامدهای منفی به تقویت راهبردهای بازدارنده می‌انجامد.

پیشنهادها

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادهای اجرایی مرتبط با موضوع مورد مطالعه ارائه می‌شود. پیشنهادهای زیر عمدتاً با هدف گسترش دامنه تحقیقات کمی و کیفی در این حوزه و در چارچوب راهبردهای بازدارنده در مدل پارادایمی تحقیق برای در امان ماندن از پیامدهای منفی خودسانسوری در سطوح فردی، سازمانی و فراسازمانی ارائه می‌شود.

- استفاده از رویکردهای کمی و ترکیبی و سایر فنون روش کیفی در تحقیقات آینده به منظور گردآوری داده‌ها و تحلیل آن‌ها، به منظور افزایش قابلیت تعمیم و انتقال‌پذیری یافته‌ها.
- ایجاد فضای باز سیاسی توأم با تسامح و تساهل در مواجهه با دیدگاه‌های مخالف و امکان تضارب آرا.
- دسترسی آزاد عموم مردم و رسانه‌ها به اطلاعات غیرمحرمانه سازمان‌ها و نهادهای حکومتی.

منابع

- فلیک، ا. (۱۳۹۱). *درآمدی بر تحقیق کیفی*. (۵). جلیلی، مترجم) تهران: نشرنی.
- اشتراوس، ا؛ و کوربین، ج. (۱۳۹۱). *مبانی پژوهش کیفی، فنون و مراحل تولید نظریه زمین‌های*. تهران: نشرنی.
- ایمان، م. (۱۳۸۸). *مبانی پارادایمی روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم انسانی*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- ایمان، م. (۱۳۹۱). *روش‌شناسی تحقیقات کیفی*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- پارسایی، م. امیری، ع. زارعی، م. یزدانی، ح؛ و توگلی، ع. (۱۳۹۸). *تملق سازمانی در سازمان‌های دولتی. فصلنامه مطالعات رفتار سازمانی*، ۸ (۲)، ۳۷-۵۹.
- پریشان، ج؛ و سلمان‌پور، ا. (۱۳۹۲). *مطالعه تطبیقی دسترسی به اطلاعات دولتی در ایران و کشورهای پیشرو آزادی اطلاعات. فصلنامه علوم خبری*، ۶، ۱۰۲-۱۲۸.
- جابر انصاری، م. نجف‌بیگی، ر. الوانی، م. (۱۳۹۵). *راهکارهای ارتقای اعتماد عمومی در سازمان‌های دولتی. فصلنامه مطالعات قدرت نرم*، ۶ (۱۵)، ۱-۱۴.
- حیدرآقائی، ز. (۱۳۹۷). *شناسایی و تبیین پدیده خودسانسوری در سازمان و ارائه الگویی برای آن* (پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد مدیریت بازرگانی، دانشکده صنایع و مدیریت، دانشگاه شاهرود).
- روحانی، ح. (۱۳۹۷). *سخنرانی رییس جمهوری اسلامی ایران در نشست هم‌اندیشی مقامات ارشد دولتی. پورتال اطلاع‌رسانی دولت*.
- ساعی، م. (۱۳۹۹). *موانع ساختاری و حرفه‌ای نظارت رسانه‌ای بر کنش دولت در ایران. فصلنامه*
- مطالعات فرهنگ و ارتباطات، ۲۱ (۵۰)، پیاپی ۸۲، ۶۶-۳۳.
- شاهمرادی، م. صالح طبری، ز. صالح طبری، ک؛ و موسوی‌نیا، ع. (۱۳۹۶). *چاپلوسی سازمانی پارادایمی مخرب بر بهره‌وری کارکنان در سازمان. اولین کنفرانس بین‌المللی الگوهای مدیریت در عصر پیشرفت، تهران*.
- صلواتیان، س. نعمتی انارکی، د؛ و نیستانی اصفهانی، ک. (۱۳۹۵). *عوامل مؤثر بر سکوت سازمانی نیروهای رسانه‌ای بر مبنای تجربه کارکنان اداره کل روابط عمومی سازمان صداوسیما. فصلنامه مدیریت دولتی*، ۸ (۴)، ۶۹۰-۶۶۵.
- عقیلی و. (۱۳۹۷). *نقش رسانه‌های نوین در توسعه سیاسی کشورهای جهان سوم. فصلنامه توسعه اجتماعی*، ۱۲ (۳)، ۲۴۶-۲۳۵.
- کرسول، ج. (۱۳۹۱). *روش و طرح تحقیق کیفی، انتخاب از میان پنج رویکرد*. (ط. حسنقلی‌پور، ا. الهیاری و م. براری، مترجمان). تهران: انتشارات نگاه دانش.
- محسنیان‌راد، م؛ و قدیمی، ا. (۱۳۸۸). *آسیب‌شناسی روابط عمومی در ایران. فصلنامه علوم اجتماعی*، ۴۷، ۱۲۳-۷۶.
- محمدی، ا. مظفری، ا. خرازی محمدوندی آذر، ر. (۱۳۹۸). *جایگاه جریان‌سازی خبری روابط عمومی‌ها در جامعه. فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱۱ (۴)، ۹۸-۸۷.
- نرگسیان، ع. هژبرافکن خلاری، ح؛ و معینی کربکندی، م. (۱۳۹۴). *مطالعه تأثیر رسانه‌های اجتماعی آنلاین بر شفافیت و اعتماد عمومی با اثر میانجی‌گری مشارکت عمومی* (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه تهران). *فصلنامه مدیریت دولتی*، ۷ (۳)، ۶۵۶-۶۳۷.

نیرومند، ل. (۱۳۹۲). اطلاع‌رسانی به‌موقع روابط عمومی‌ها و رضایت کارکنان و اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی (استان تهران)، فصلنامه مطالعات رسانه‌ای، ۸ (۲۳)، ۶۵-۷۶.

نصرتی، م. (۱۳۹۹). واکاوی تأثیرات سراسری و خودسانسوری در پرتو نقد هنر خویشتن. فصلنامه شعرپژوهی بوستان ادب، ۱۲ (۱)، پیاپی ۴۸، ۲۶۲-۲۹۰.

Bar-Tal, D. (2017). *Self-Censorship in Contexts of Conflict: Theory and research*. Springer International Publishing AG.

Conformity, and Deviation. in *Psychological Approaches to Social Behavior*, ed. P. H. Leiderman and D. Shapiro, Stanford: Stanford University Press, 24-42.

Benziman, Y. (2017). The Difficulty of Determining Self-Censorship in Fiction Texts. In D. Bar-Tal, R. Nets-Zehngut, & K. Sharvit (Eds.), *Self-censorship in contexts of conflict: Theory and research* (pp. 207-220). Springer International Publishing AG.

Lee, F. L., & Chan, J. (2009). Organizational production of self-censorship in the Hong Kong media. *The International Journal of Press/Politics*, 14(1), 112-133.

Dovbysh, O. (2021). New gatekeepers in town: How groups in social networking sites influence information flows in Russia's provinces. *Social Media+ Society*, 7(2), 1-11.

Miller, B. (2018). *Delegated Dictatorship: Examining the State and Market Forces behind Information Control in China* (Doctoral dissertation, University of Michigan.).

Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper & Row.

Open Data Index Report. (2015). Retrieved from: index.okfn.org/place

Hamiri, B., Eldad, S., & Bar-Tal, D. (2017). Self-censorship of Conflict-related Information in the Context of Intractable Conflict. In D. Bar-Tal, R. Nets-Zehngut, & K. Sharvit (Eds.), *Self-censorship in contexts of conflict: Theory and research* (pp. 57-84). Springer International Publishing AG.

Open Government Index Report. (2015). Retrieved from: <http://worldjusticeproject.org/open-government-index>

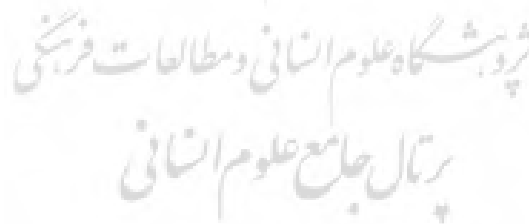
Holloway, I., & Galvin, K. (2016). *Qualitative research in nursing and healthcare*. New York City: John Wiley & Sons.

Pliskin, R., Nets-Zehngut, R. & Bar-Tal, D. (2016). Self-Censorship in Conflicts: Israel and the 1948 Palestinian Exodus. In D. Bar-Tal, R. Nets-Zehngut, & K. Sharvit (Eds.), *Self-censorship in contexts of conflict: Theory and research* (pp. 479-499). Springer International Publishing AG.

Kurt W. B., & Morton D. B. (1964). Plasma Lipid Responses to Leadership,

Nets-Zehngut, R., Pliskin, R., & Bar-Tal, D. (2015). Self-censorship in conflicts: Israel and the 1948 Palestinian exodus. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 21(3), 479-499.

- Rožukalne, A. (2020). Self-censorship in Latvian journalism: A research note. *European Journal of Communication*, 35(1), 60-64.
- Schimpfössl, E., & Yablokov, I. (2020). Post-socialist self-censorship: Russia, Hungary and Latvia. *European Journal of Communication*, 35(1), 29-45.
- Vered, S., Ambar, E., Fuxman, S., Hanna, E. N. A., & Bar-Tal, D. (2017). Between solidarity and openness: Self-censorship in education. In D. Bar-Tal, R. Nets-Zehngut, & K. Sharvit (Eds.), *Self-censorship in contexts of conflict: Theory and research* (pp. 157-184). Springer International Publishing AG.
- Zeveleva, O. (2020). Towards a Bourdieusian sociology of self-censorship: What we can learn from journalists adapting to rapid political change in Crimea after 2014. *European Journal of Communication*, 35(1), 46-59.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی